

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA NEDERLANDISTIKY

**Jonge vrouwelijke monarchen in moeilijke tijden: een
vergelijking van keizerin Maria Theresia en koningin
Wilhelmina en de sociale hervormingen tijdens hun
regering**

**Mladé panovnice v těžkých časech: porovnání
císařovny Marie Terezie a královny Vilémíny
a sociálních reforem během jejich vlády**

**Young female monarchs in bad times: a comparison of Empress
Maria Theresia and Queen Wilhelmina and the social reforms during
their reign**

DIPLOMOVÁ BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: prof. dr. Wilken Engelbrecht, cand. lit.

Vypracovala: Kristýna Janská

Olomouc 2018

Prohlašuji, že tuto bakalářskou práci na téma *Mladé panovnice v těžkých časech: porovnání císařovny Marie Terezie a královny Vilémíny a sociálních reforem během jejich vlády* jsem vypracovala samostatně a že jsem v ní uvedla předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

Ik verklaar, dat ik deze bachelor afstudeerscriptie over het thema *Jonge vrouwelijke monarchen in moeilijke tijden: een vergelijking van keizerin Maria Theresia en koningin Wilhelmina en de sociale hervormingen tijdens hun heersen* zelfstandig met gebruik van de genoemde literatuur en de andere bronnen en onder begeleiding van prof. dr. Wilken Engelbrecht, heb geschreven.

Olomouc, 21 augustus 2018

.....

Kristýna Janská

Dankbetuiging

Ik zou graag hartelijk bedanken mijn begeleider prof. dr. Wilken Engelbrecht, cand. lit. voor zijn vakbegeleiding, adviezen en waardevolle opmerkingen bij de verwerking van de bachelor scriptie. Verder wil ik ook graag danken aan Macheline Dumas voor haar eindeloos morele ondersteun en een behulp met taal.

Inhoud

Inleiding.....	6
1. Maria Theresia.....	7
1.1. Het Habsburgse gezin	7
1.2. Het huwelijk en het privéleven	8
1.3. Pragmatieke Sanctie.....	12
1.4. De opleiding van Maria Theresia.....	14
2. Wilhelmina.....	15
2.1. Het koninklijke gezin.....	15
2.2. De opvoeding en de opleiding van prinses Wilhelmina	17
2.3. Emma en Wilhelmina	19
2.4. Een aanvang van het heersen	21
2.5. Het koninklijke huwelijk en het privéleven.....	22
3. De jonge vorstinnen in oorlogstijden	24
3.1. Maria Theresia en de Oostenrijkse Successieoorlog	24
3.2. Wilhelmina en de Eerste Wereldoorlog.....	30
3.2.1. De Groote Oorlog in Nederland	30
3.2.2. De rol van Wilhelmina in de oorlog	32
4. De sociale hervormingen.....	34
4.1. De hervormingen van Maria Theresia	34
4.1.1. De hervorm van staatsadministratie	34
4.1.2. De hervorming van het onderwijs	35
4.1.3. De economische hervormingen	36
4.1.4. De hervormingen van de rechtspraak	36
4.2. De hervormingen van Wilhelmina.....	37
4.2.1. Permanent Hof van Arbitrage.....	37
4.2.2. De kindervetten.....	37
4.2.3. Het algemeen kiesrecht (1917+1920).....	38
4.2.4. De financiële gelijkstelling in het onderwijs	38

5. De vergelijking van Maria Theresia en Wilhelmina	39
6. Conclusie.....	41
Resumé v češtině	42
Resumé in English.....	43
Bronnen	44
Annotatie	48

Inleiding

Het is ongeveer een eeuw sinds de vrouwen in Tsjechië en Nederland het kiesrecht hebben gekregen. Desondanks zijn de thema's van het feminisme, de rol van vrouw in de maatschappij en de mensenrechten voor de vrouwen nog steeds een wereldwijde maatschappelijke kwestie.

Hedendaagse Europese vrouwen hebben de mogelijkheid voor zichzelf te beslissen. Zij zijn zelfstandig. In de ogen van het recht hebben zij dezelfde rechten als de mannen. Dit kon niet altijd gezegd worden door hun voorgangsters in de afgelopen eeuwen. Des te meer zouden wij de sterke, moedige succesvolle vrouwen in de geschiedenis moeten bewonderen omdat hun positie in maatschappij moeilijker was dan nu. Maria Theresia en Wilhelmina zijn geweldige voorbeelden van moedige en succesvolle vrouwen.

Volgens de toenmalige maatschappelijke mening hadden beide dames het 'onjuiste' geslacht om op de troon te zitten. Ondanks dit feit hebben zij aangetoond dat ook vrouwen goede leiders kunnen zijn. Bovendien hebben zij door hun sociale hervormingen aangetoond dat zij betere leiders voor hun volk zouden kunnen zijn dan sommige van hun mannelijke voorgangers.

In deze scriptie wil ik de vraag beantwoorden of zij hadden iets gemeen als de vrouwelijke monarchen hoewel zij in de verschillende eeuwen regeerden. Dit werk is verdeeld in drie thema's en een vergelijking.

In het eerste hoofdstuk zal ik mij richten op de reden waarom en de wijze waarop zij koninginnen geworden zijn.

Beide dames moesten tijdens hun regeerperiode de problemen die een oorlog met zich meebracht trotseren. Om die reden ligt de aandacht in het tweede hoofdstuk op de positie van Maria Theresia in Oostenrijkse Successieoorlog en op de rol van Wilhelmina tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Buiten hun geslacht hadden ze nog een reden om bijzondere monarchen genoemd te worden, namelijk de sociale hervormingen die zij doorgevoerd hebben. De hervormingen van Maria Theresia zijn redelijk bekend, maar Wilhelmina heeft tevens aan de sociale hervormingen van haar land deelgenomen. Hun bekendste reformen zullen in de derde hoofdstuk centraal staan.

In de laatste hoofdstuk vergelijk ik beide monarchen in verschillende opzichten. Zij leefden in een andere eeuw en hebben om die reden voor veel verschillende problemen gestaan. Het is echter ook zo dat zij, ondanks het tijdverschil van meer dan een eeuw verschil tussen hun levens, ook soortgelijke problemen hebben moeten aanpakken.

1. Maria Theresia

1.1. Het Habsburgse gezin

Maria Theresia werd geboren op 13 mei 1717 als de oudste dochter van Karel VI en zijn vrouw Elisabeth Christine van Brunswijk-Wolfenbüttel. Er gingen vele problemen vooraf aan haar geboorte.

Figuur 2 Portret van keizer Karel VI

Figuur 1 Portret van Elisabeth Christina, keizerin van Oostenrijk

De jonge echtgenoten Karel VI en Elisabeth hadden al vanaf het begin van hun huwelijk problemen met de conceptie. Hoewel de situatie vele keren met de verschillende artsen werd besproken, werd er gedurende acht lange jaren geen vooruitgang geboekt.

Volgens Hammond (2004:23) heeft de bedevaart naar Maria Zell in 1715 het verschil gemaakt, want één jaar later heette zij hun eerste kind welkom en in de volgende jaren hadden zij nog drie kinderen.

Het eerste kind dat echtpaar in 1716 ontvingen, was een jongen – prins Leopold. Ondanks het feit dat Pragmatische sanctie werd erkend, was de mannelijke troonopvolger bevoordeeld voor de voortzetting van het Habsburgs huis en stabiliteit van rijkdom, daarom werd Leopold met het enorme enthousiasme van alle onderdanen verwelkomen. Helaas stierf hij na zeven maanden na zijn geboorte (Stollberg-Rillinger 2017:10).

Als het tweede kind werd Maria Theresia geboren. Haar geboorte werd op de hof minder gevierd omdat zij een meisje was. Desalniettemin was de geboorte van een nakomeling van de monarch een belangrijke gebeurtenis die onmiddellijk aan de wereld bekendgemaakt werd. Tussen andere wijzen zoals trommelen werd de nieuws door de krant bekendgemaakt. In de speciale aflevering van krant voor de rijken en gestudeerde *Wiener Diarium* werd dit bericht gepubliceerd: “*Beschreibung der am 13. May 1717,*

glücklichst beschehenen Entbindung Ihrer Majestät der Regierenden Kaiserin und darauf dahier in der Kaiserlichen Burg prächtigst-vollbrachten Tauf-Ceremonien” (Stollberg-Rillinger 2017:12).

In 1718 werd de tweede dochter Maria Anna geboren. Behalve Maria Theresia was zij het enige kind van Karel VI en Elisabeth Christine dat niet stierf in de kinderjaren. Zij trouwde in 1744 met Karel van Lorreinen, de jongere broer van Frans Stephan. Samen met haar echtgenoot was zij de landvoogdes van de Oostenrijkse Nederlanden. Zij stierf onverwacht in 1744 na de bevalling van hun doodgeboren kind (Bled 2013:199).

Het laatste kind dat het koningspaar verwelkomde was opnieuw een dochter – Maria Amalia. Zij kwam ter wereld in 1724. Helaas was het lot haar niet gunstig gesteld, en stierf zij net zoals haar oudere broer, op zesjarige leeftijd.

Karel VI en Elisabeth Christine ging door met hun streven om de mannelijke troonopvolger te verwekken. De situatie was voor hen zeer stressend. Er werden vele verschillende ondersteuningsmiddelen gebracht om de keizerin zwanger te laten worden. Bijvoorbeeld de slaapkamer van de keizerin werd met de erotische beelden gedecoreerd (Orr 2004:114). Zij moest elke dag wijn drinken en de voedzame maaltijden eten. Deze leefstijl had negatieve invloed op haar gezondheid. Zij werd depressief, zwaarlijvig en verslaafd aan alcohol.¹

1.2. Het huwelijk en het privéleven

De belangrijkste mannen van Maria Theresia persoonlijke leven waren: haar vader Karel VI en haar echtgenote Frans Stephan van Lorreinen die later in 1745 als Frans I tot keizer van het Heilige Roomse Rijk werd gekozen.

In de eerste deel van achttiende eeuw waren de aristocratische bruiloften een belangrijk middel van Europese diplomatie. Om die reden konden prinses en prinsessen niet gewoon met iemand trouwen. De hiërarchie van wie met wie kon trouwen was sterk vastgesteld. Voor iemand die zo hoog in aristocratische hiërarchie als Maria Theresia stond, was het staatsbelang om een gepaste echtgenoot te vinden. Omdat Maria Theresia de dochter van keizer en de mogelijke erfgename van Oostenrijkse troon was, was zij een zeer goede partij voor huwelijk.

Hoewel Maria Theresia uitgehuwelijkt werd aan Frans Stephan van Lorreinen, was hij niet de enige edelman die een kandidaat voor het huwelijk met Maria Theresia was. Er was tevens een diplomatieke onderhandeling met Spanje. Als de onderhandeling met Spanje succesvol was, zouden zij een echtgenote van Karel,² de zoon van Spaanse koning

¹ <http://www.habsburger.net/en/chapter/elisabeth-christine-and-desperate-struggle-ensure-continuation-dynasty?language=en> (25.07.2018)

² Later Karel III, de koning van Spanje (1759–1788)

Filips V en zijn tweede vrouw Elisabeth Farnese worden (Herre 1996:17). De verbinding van deze twee machtige huizen zou gunstig voor Habsburgs en Bourbons zijn. De andere Europese landen, vooral Groot-Brittannië, gingen echter niet akkoord met een mogelijke bruiloft van Maria Theresia en Karel.

Deze bruiloft zou betekenen dat ineens te veel macht in Europa in dezelfde handen zou liggen. Om die reden probeerde de Britse diplomatie deze bruiloft onmogelijk te maken en met een groot succes. In 1731 ging Karel VI in een verdrag akkoord dat Maria Theresia alleen een aristocraat die uit het minder machtig huis komt, mag trouwen (Bled 2013:15).

Deze ontwikkeling hielp aan het huis van Lorreinen omdat zij minder machtig dan de Habsburgers waren maar de beide huizen hadden nauwe vriendelijke relaties met elkaar. Het eerste plan was dat Maria Theresia met de oudere broer van Frans Stephan, Leopold Clemens zal trouwen. Jammer genoeg in 1723, toen hij 16 jaar oud was, overleed hij aan de pokken. Het huwelijk in het Habsburgse huis was van zo groot belang voor Leopold I, hertog van Lorreinen dat hij na de dood van Leopold Clemens zijn jongere zoon Frans Stephan naar het Weense keizerlijke hof stuurde (Bled 2013:16). Frans Stephan kwam naar Wenen als 15-jarige jongen naar Wenen om een goede opleiding te krijgen en om op de keizerlijke hof indruk te maken. Hoewel hij geen begaafde student was, heeft hij de verwachtingen waargemaakt. Door zijn interesse in de jacht en zijn aangename karakter kwam hij in de gunst van de keizer.

In 1729 stierf Leopold I, hertog van Lorreinen. Hierdoor werd Frans Stephan een nieuwe hertog. Om die reden moest hij tijdelijk het Weense hof en Maria Theresia verlaten om naar Lorreinen terug te kwamen. Na de overname van zijn erfenis maakte hij zich op voor een reis door Europa. Destijds was Maria Theresia al smoorverliefd op hem en de afzondering van haar liefde verdroeg zij zwaar (Unterreiner 2018:18-20).

De laatste kwestie die stond in de weg stond van de bruiloft van Maria Theresia en Frans Stephan was Lorreinen, het erfland van Frans Stephan. Lorreinen werd een voorwerp van de diplomatieke compensatie tussen Oostenrijk en Frankrijk. Om Maria Theresia te trouwen moest Frans Stephan zijn erfrecht op Lorreinen opgeven. Dat was geen makkelijke beslissing omdat aan de ene kant de moeder van Frans Stephan stond die hem Lorreinen wilde behouden en aan andere kant de Oostenrijkse diplomatie die aan hem een ultimatum “Lorreinen of de prinses” gaf. Ten slotte gaf hij zijn recht op Lorreinen op. De bruiloft van Maria Theresia en Frans Stephan vond plaats op 12 februari 1736 in de Augustijnen kerk in Wenen (Bled 2013:18-19)

Wat aan het huwelijk van Maria Theresia en Frans Stephan buitengewoon was, was dat zij trouwden uit echte liefde en niet alleen omdat het afgesproken huwelijk was. Dat was zeer zeldzaam voor toenmalige aristocratische huwelijken. Bijvoorbeeld om Karel VI te

Figuur 3 Portret van Frans III Stefanus en Maria Theresia

trouwen moest haar moeder haar protestantse geloof verlaten en een katholiek worden (Bled 2013:10-11).

We kunnen hun genegenheid voor elkaar halen uit de bijnamen die zij elkaar in de correspondentie noemden. Maria Theresia noemde Franz Stephan “Mäusel” en hij betitelde haar “Reserl”.³

Hun harmonische huwelijk werd gezegend met veel kinderen. Er werd uit hun huwelijk 16 kinderen (11 dochters en 5 zonen) in 19 jaar geboren, waarvan 10 de kindertijd overleefden. Dat was een hoog aantal zelfs voor de toenmalige standaarden (Stollberg-Rilinger 2017: 291-292). De kinderen die overleefden zijn:

1. **Maria Anna** (1738-1789)
2. **Jozef II** (1741-1790)
3. **Maria Christina** (1742-1798)
4. **Maria Elisabeth** (1743-1808)
5. **Maria Amalia** (1746-1804)
6. **Leopold II** (1747-1792)
7. **Maria Carolina** (1752-1814)
8. **Ferdinand Karel** (1754-1806)
9. **Marie Antonia (Antoinette)** (1755-1793)
10. **Maximiliaan Frans** (1756-1801)

Figuur 4 De keizerlijke familie

Maria Theresia was een liefdevolle maar een strenge moeder die haar kinderen niet wilde laten verwennen en van haar kinderen absolute volgzaamheid verwachtte. Aan de andere kant had Frans Stephan geen probleem om zijn kinderen te verwennen wat Maria Theresia aan hem, ook na zijn dood, zeer verweet. De relatie tussen Frans Stephan en zijn kinderen was nader dan met Maria Theresia (Bled 2013:198-199). Zij bemoeide zich met het leven van haar kinderen lang nadat zij de volwassenen werden en verhuisden uit de hof.⁴

Haar kinderen hangen samen tevens met de bijnaam – “De schoonmoeder van Europa”⁵ die zij kreeg. Zij was zich er zeer bewust van dat de huwelijken een wijze waren om meer

³ <http://www.habsburger.net/en/chapter/maria-theresa-wife-and-mother> (23.7.2018)

⁴ <http://www.habsburger.net/en/chapter/maria-theresa-wife-and-mother> (27.7.2018)

⁵ <https://plus.rozhlas.cz/tchyne-evropy-macecha-ceskych-zemi-matka-i-vladkyne-vse-byla-marie-terezie-6509651> (27.07.2018)

macht te krijgen. Voor Maria Theresia stond de band met het huis Bourbon dat op de Spaanse en Franse troon zat centraal (Meerhaeghe 2015:23). De voorbeelden van haar huwelijkspolitiek zijn de bruiloft van Maria Antoinette met de Franse koning Lodewijk XVI of de bruiloft van Leopold II met Marie Louise van Bourbon.

1.3. Pragmatieke Sanctie

De beslissende wet voor zowel het noodloot van Maria Theresia als voor de Europese adel was de zogenaamde Pragmatieke Sanctie. Urfus (2002:26-27) definieert de Pragmatieke Sanctie als *‘[...] een van vormen van keizerlijke wetgeving’* die is gekarakteriseerd als *‘[...] de keizerlijke beschikking die in het algemeen belang is.’* In de geschiedenis waren er reeds meer pragmatieke sancties. De pragmatieke sanctie die het lot van Maria Theresia veranderde, werd op 19 april 1713 afgekondigd.

Toen in 1700 koning Karel II van Spanje stierf, stierf met hem de hele Spaanse Habsburgse mannelijke lijn uit, omdat hij geen troonopvolger had. Ondanks dat hij zijn troonopvolgers al had vastgesteld voor zijn dood, brak na zijn overlijden de successieoorlog uit. Er werd aanspraak gemaakt op de Spaanse troon door het Franse huis van de Bourbons en hun tegenstanders de Habsburgers. De Bourbons wilden als Spaanse koning Filip, hertog van Anjou aanstellen. Tegenover hen stonden de Habsburgers met hun kandidaat Karel III.⁶ De oorlog eindigde met de ondertekening van de vredesverdragen – in 1713 in Utrecht en in 1714 in Rastatt.⁷ Het Habsburgse Rijk kreeg als onderdeel van de oorlogsvereffening nieuwe gebieden – de voormalige Spaanse Nederlanden en in Italië – Milaan, Mantua, Mirandola, het continentale deel van het koninkrijk van Napels en het eiland Sardinië.⁸

De Spaanse successieoorlog heeft Karel VI beïnvloed om de wet verder te bewerken. Hij wilde voorkomen dat er een successieoorlog in Oostenrijk zou komen, in het geval dat alle mannelijke troonopvolgers zouden sterven.⁹

In het einde van jaren 1700 was er nog geen een echte reden om bezorgd over de mannelijke opvolgers te zijn. Karel VI was net als zijn oudere broer Josef I nog jong derhalve was er een grote kans dat zij nog mannelijke opvolgers zullen verwekken. Toen Josef I in 1711 onverwacht overleed, liet hij geen mannelijke opvolger achter. Met zijn dood nam het risico toe dat het Habsburgse huis ook in Oostenrijk in de mannelijke lijn zou uitsterven. Dus werd de plicht om voor een mannelijke opvolger voor het Habsburgse

⁶ Op de Oostenrijkse troon zat hij met de naam Karel VI

⁷ <https://www.britannica.com/event/War-of-the-Spanish-Succession> (27.07.2018)

⁸ <https://www.britannica.com/place/Austria/Early-Middle-Ages#ref408884> (27.07.2018)

⁹ <http://www.habsburger.net/en/chapter/charles-vi-and-pragmatic-sanction> (27.7.2018)

huis te bezorgen overgedragen op Karel VI (Urfus 2002:33). Destijds was hij al drie jaar getrouwd met Elisabeth Christine van Brunswijk-Wolfenbüttel maar zij hadden nog geen kinderen.

De twee belangrijkste regels die Pragmatieke Sanctie bepaalde, waren “*indivisibiliter ac inseparabiliter*”¹⁰ de eenheid en de onscheidbaarheid van de Habsburgse kroonlanden en het recht van subsidiaire vrouwelijke primogenituur. De subsidiaire vrouwelijke primogenituur betekende dat een vrouwelijke troonopvolgster mogelijk was, indien alle mannelijke troonopvolgers in rechte lijn voor de troon van de Habsburgers eerder zouden sterven. Wat de Pragmatieke Sanctie als nieuwigheid bracht, was het recht voor een vrouw om op de troon te zitten. In de geschiedenis was het erfrecht voor de vrouwen niet vanzelfsprekend. Bijvoorbeeld was een oorzaak van de Honderdjarige Oorlog het conflict of de vrouwen een plaats op troon mogen erven (Urfus 1996:70).

De doorzetting van dit document bij andere Europese mogendheden vereiste jaren van enorme moeite van de Oostenrijks Habsburgse diplomatie.¹¹ De goedkeuring en de ondertekening van de Pragmatieke Sanctie in 1713 was de prestatie van de vader van Maria Theresia, Keizer Karel VI. Desondanks kunnen we het proces van de doorzetting van de Pragmatieke Sanctie niet als gunstig voor Habsburgse Rijk kunnen markeren omdat de toestemming met sanctie vaak voor de Habsburgse gebieden gewisseld werd. Bovendien maakte Karel VI andere interesses van Habsburgse Rijk ondergeschikt aan zijn streven om de Pragmatieke sanctie in het buitenland door te zetten (Unterreiner 2018:11).

Desondanks was Maria Theresia niet de eerste vrouw in lijn om de troonopvolgster te worden. In de lijn naar de troon stonden de twee dochters van haar oom Josef I voor Maria Theresia. Maria Josepha en haar jongere zus, Maria Amalia van Saksen, hadden echter hun recht op de troon opgegeven met hun huwelijk. Daarom kon Maria Theresia op de troon gaan zitten (Veber 2007:306).

¹⁰ <http://www.habsburger.net/en/chapter/charles-vi-and-pragmatic-sanction> (27.7.2018)

¹¹ <https://www.britannica.com/topic/Pragmatic-Sanction-of-Emperor-Charles-VI> (27.7.2018)

1.4. De opleiding van Maria Theresia

Zoals destijds normaal was, voedde een gouvernante Maria Theresia op. Vanaf 1728 was haar gouvernante gravin Maria Karoline Fuchs. Er was een sterke, of kunnen we zeggen, moederlijke band tussen hen omdat Maria Theresia de gravin “mama” noemde. De relatie tussen Maria Theresia en haar biologische moeder Elisabeth Christine zou als koel en zeer afgemeten beschreven kunnen worden. De gravin bleef voor de rest van haar leven nauw bevriend met Maria Theresia. Na haar dood werd zij op de wens van Maria Theresia in de keizerlijke graftombe begraven. Dat was een grote eer voor iemand buiten het keizerlijke gezin omdat de plaatsen in de keizerlijke graftombe alleen voor de leden van keizerlijke gezin bestemd waren (Bled 2013:13).

De Pragmatieke Sanctie maakte het voor Maria Theresia mogelijk om rechtmatig op de troon te zitten. Maar omdat niemand dat had verwacht, was zij niet praktisch voorbereid om het rijk te leiden. Er waren de redenen voor haar slechte voorbereiding. Iedereen verwachtte dat de koning toch nog een mannelijke opvolger zou krijgen, daarom zou een goede staatkundige opleiding overbodig zijn. Destijds was de maatschappij van mening dat de opleiding die de mannen krijgen, voor de vrouwen overbodig of zelfs ongeschikt is voor hun rol als een echtgenote en een moeder (Hammond 2004:38). Om die reden was de opleiding van Maria Theresia ook “vrouwelijk” georiënteerd.

Maria Theresia kreeg haar opleiding van de jezuiten. Die legden nadruk vooral op de godsdienst en catechismus. De opleiding in de godsdienst heeft Maria Theresia sterk beïnvloed. Zij bleef een krachtige gelovige tot haar dood (Herre 1996:38). Verder leerde zij het hoofse optreden, talen, muziek en dansen. Volgens Herre waren zij en haar zus Maria Anna talentvolle artiesten. Samen traden zij in de meerdere spelen op die voor amusement van het hof werden getoond.

Er werd nadruk op een taalkennis. Zij leerde Latijns, Frans, Spaans, Italiaans en Duits (Bled 2013:13). Volgens de verschillende bronnen sprak Maria Theresia in het Duits met het sterke Weense accent. Er zijn twee redenen ervoor. Ten eerste waren destijds nog geen officiële regels van Duitse grammatica. Ten tweede was dat echter gewoon voor alle toenmalige hoge klasse bewoners in Wenen. Dat situatie druk treffend dit citaat uit: *„Ik praat Italiaans als Dante, Latijns als Cicero, Engels als Pope en Thomson, Griek als Demosthenes, Frans als Diderot, en Duits – als mijn min”* (Unterreiner 2018:56-57).

Wat het verschil maakte tussen haar en een mogelijke mannelijke troonopvolger is, dat ze geen les in het staatsbestuur zoals diplomatie, krijgswetenschap of de theorie van politiek heeft gekregen. Om die reden was zij op haar rol als koningin amper voorbereid.

2. Wilhelmina

2.1. Het koninklijke gezin

Tijdens de opzoek voor een echtgenote ontmoette Willem III met zijn nicht Duitse prinses Sophie van Wurtemberg en besloot om haar te trouwen. Zij wilde hem niet trouwen maar het was een afgesproken huwelijk en haar vader heeft haar tot hem trouwen gedwongen. De koninklijke bruiloft vond plaats op 19 juni 1839 in Stuttgart.

Hen huwelijk was niet gelukkig. Historicus Dik van den Meulen beschrijft het als “*een totaal drama*”¹². De schuld van ongelukkig huwelijk kunnen we geven aan Willem en zijn frequente liefdesaffaires en karakter. Tevens in het politieke pamflet “*Uit het leven van Koning Gorilla*” die tegen hem geschreven werd, werd hij bekritiseerd dat zijn enige interesse jacht, drank en vrouwen zijn.

Figuur 5 Portret van Willem III, en Sophie van Württemberg

Maar volgens Van den Meulen was dat niet zo eenvoudig. Sophie was niettemin een perfecte echtgenote. Na ongeveer tien jaar werd het huwelijk voor hen ondraaglijk derhalve wilden zij scheiden. Helaas was er was geen sprake van de echte scheiding vanwege de kerk en het parlement daarom scheidden zij in 1855 ten minste van tafel en bed. Dat gold tot de dood van Sophie in 1877.

Uit hun huwelijk waren drie zonen geboren – Willem (1849-1879), Maurits (1843-1850) en Alexander (1851-1884)¹³. Toen prins Maurits 7 jaar oud was, werd hij ziek met meningitis en stierf. Koningin Sophie gaf de schuld van Maurits dood aan Willem III omdat hij weigerde de andere artsen dan de hofarts voor de consultatie over de toestand van Maurits gezondheid uit te nodigen.¹⁴

¹² https://www.npostart.nl/drie-koningen-van-oranje/08-08-2015/POW_01096416 (07.08. 2018)

¹³ <https://historiek.net/koning-willem-iii-der-nederlanden-1817-1890/140/> (07.08.2018)

¹⁴ <https://www.medischcontact.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/genezers-aan-het-hof.htm> (07.08.2018)

Figuur 7 Kroonprins Willem (1849-1879)

Figuur 8 Kroonprins Willem (rechts) met prins Maurits (1843-1850) (links)

Figuur 6 Prins Alexander (1851-1884)

Na de dood van Sophie drukte Willem II zich uit dat hij opnieuw wil trouwen. Dus begon een opzoek voor een nieuwe koningin. Emma, prinses van Waldeck en Pymont ontmoette hij voor het eerste keer in 1878 op zijn bezoek te Pymont. Toen Emma Willem III ontmoette, was zij 20 jaar oud terwijl w hij 61 jaar oud was. Doordat hij een vrouw met zo heel groot leeftijdsverschil koos, kritiseerden hem vele mensen inclusief Engelse koningin Victoria. Bovendien was hij beroemd voor zijn affaires, de slechte behandeling van zijn eerste vrouw en een driftig karakter.

Figuur 9 Koning Willem III en Koninging Emma

De bruiloft vond plaats op 17 januari 1879 te Arolsen. Hen huwelijk was rustiger dan het eerste huwelijk van Willem III. Volgens Van den Meulen was Willem III in het begin van hen huwelijk op Emma verliefd. Wat maakt hen huwelijk rustiger was ook het feit dat zij in de vergelijking met Sophie niet naar de ruzies zocht.¹⁵

Helaas werd Willem III ook in dezelfde jaar door een ongeluk getroffen. De kroonprins Willem overleed aan de longontsteking te Parijs. Dus werd de jongste zoon van Willem III Alexander een kroonprins. Dat wekte angst omdat hij nog ongehuwd was en bovendien had hij een zwakke gezondheid. Indien hij zou sterven en het huwelijk met Emma zou kinderloos blijven, zou het Oranjehuis in rechte lijn uitsterven (Fasseur 1998:56-57).

Toen Emma werd zwanger, hoopten sommige mensen dat zij van een zoon zou bevallen omdat in de mannenmaatschappij een voorkeur aan de mannelijke troonopvolger gegeven

¹⁵ https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421 (07.08.2018)

werd.¹⁶ Echter was hun eerste en enige kind een meisje. Wilhelmina Helena Pauline Maria kwam ter wereld op Paleis Noordeinde in Den Haag op 31 augustus 1880 en was met een de grote vreugde van haar ouders ontving. Haar vader was zelfs bij de bevalling aanwezig (Fasseur 1998:59-60). Volgens Van Heuven van Nes was Willem II “*dol op haar*”.¹⁷

Toen Willem III op zijn kuurorde in juni 1884 in Karlsbad was, overleed zijn derde zoon – kroonprins Alexander aan tyfus. De koning weigerde om terug te keren uit zijn kuurorde daarom de begrafenis vond plaats bijna een maand later. Alexander had geen relatie met de vaders nieuwe familie. Zijn jongere stiefzus had hij nooit gezien (Fasseur 1998:66-67).

Sinds de lente 1888 begon de gezondheid van Willem III opnieuw slechter worden. Aangezien was hij in februari niet meer in staat om documenten te ondertekenen, werd Emma ongekeurd als zijn vertegenwoordiger tot mei wanneer voelde hij opnieuw beter (Van Der Meulen 2013:609). In september 1889 zag Wilhelmina haar vader voor het laatste keer. Op 23 november 1890 blies Willem III zijn laatste adem uit. De begrafenis vond op 4 december 1890 te Delft plaats (Fasseur 1998:97-100).

Wilhelmina was niet op de begrafenis aanwezig omdat zij in bed met de hoofd- en maagpijn moest blijven. Dat konden we ten laste van een doormaakte trauma leggen. Wilhelmina beschreef dat zo: “*Het plan bestond, dat ik vader uitgeleide zou doen tot aan de deur. Daarvoor moest ik een crêpe hoed op hebben met een sluier voor mijn gehele gezicht. Dit vooruitzicht verschrikte mij zo zeer, dat mijn zenuwen het niet volhielden.*” (Wilhelmina 1959:30)

Als de traditionele uitroep zei: "De koning is dood, lang leve de koning!" werd dus de tienjarige prinses Wilhelmina de koningin. En haar moeder de koningin-weduwe Emma werd de koningin-regentes.

2.2. De opvoeding en de opleiding van prinses Wilhelmina

Toen Wilhelmina een kind was, had zij als het destijds gewoon was een gouvernante. Haar gouvernante Miss Elisabeth Saxton Winter kwam uit Engeland. Dat was destijds niet zo gewoon omdat toenmalige betere standen bevoordeelden de Franstalige gouvernantes voor de Engelse. Waarschijnlijk had deze keuze iets te maken met het feit dat Emma zelf de Engelse gouvernante had.

Wilhelmina werd opgevoegd volgens de uitdrukking “*Wel vriendelijk zijn, maar vast.*” (Fasseur 1998:88). In haar opvoeding werd de klemtoon op een tucht gelegd. Wilhelmina

¹⁶ https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421 (08.08.2018)

¹⁷ https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421 (08.08.2018)

werd tevens zeer praktisch opgevoed door Emma, die in dezelfde wijze werd opgevoegd (Fasseur 1998:49). Zij werd vaak naar buiten genomen omdat het gezond was. In de tuin van paleis had zij een speelhuis met een moestuin en de dieren.¹⁸ Zij schreef zelf in haar memoires *Eenzaam maar niet alleen*: “Vlak daarbij had ik een duiventil, een eendenvijver, schommel en wip en een pomp. Ik hield konijnen en kippen en niet te vergeten was er voor mij de ezel Grisette, waar ik veel mee reed” (Wilhelmina 1959:19).

Helaas was een relatie tussen haar en haar leeftijdsgenoten toen zij een kind was, was niet makkelijk. Hoewel er waren de regelmatige gelegenheden waar ze de andere kinderen kon ontmoeten, bepaalde het protocol hoe de andere kinderen zich tegenover haar moesten gedragen. De regels van protocol maakte een barrière tussen hen en steunde Wilhelmina's gevoel van eenzaamheid die nog sterker werd toen ze in 1887 met huisonderwijs begon (Fasseur 1998:89). Het reden waarom een houding aan Wilhelmina's opvoeding zo serieus werd genomen, was een zwakke gezondheid van haar vader. Het was duidelijk dat hij zal niet tot haar meerderjarig overleven. Het was noodzakelijk om haar naar haar toekomstig taak goed voor te bereiden in relatief korte tijd van twaalf jaar.

Vanaf zeven jaar leerde Wilhelmina wiskunde, tekenen en gymnastiek en leerde zij Duits, Frans en Engels taal onder de begeleiding van Frederick Gediking. Emma schonk zorgvuldig aandacht aan haar dochters opvoeding en ook haar eisen op meneer Gediking waren zeer hoog. Zij interesseerde zich zo voor de Wilhelmina's vooruitgang, als voor de inhoud van de lessen. Om die reden bezocht zij tevens soms de les (Fasseur 1998:89-93).

Als Wilhelmina groeide, vergrootte ook het aantal van de vakken dat Wilhelmina leerde. Er werden de beste leraren in dienst genomen om haar les te geven. Later nam zijn werk meneer Krämer (de algemene geschiedenis), meneer Blok (de vaderlandse geschiedenis) en meneer Kan (aardrijkkunde) over. Wilhelmina's geliefd vak was de vaderlandse geschiedenis als zij zelf schreef: “Ik genoot van mijn eerste lessen in vaderlandse geschiedenis met al de mooie verhalen van de Graven van Holland” (Wilhelmina 1959:51). Tot haar opleiding behoorde de verschillende andere vakken van de gewoon als de natuurkunde tot de minder gewoon zoals de kosmografie en het Maleis.

Als een meisje uit de betere stand was een deel van Wilhelmina's opvoeding ook het muziekonderwijs. Maar dat was bij haar een verloren tijd omdat zij niet muzikaal was. Haar leraar meneer Gediking tekende aan: “Zingen kan de prinses niet (zou ik eraan beginnen?)” (Fasseur 1998:92) Wat ze dacht over de andere kunstdisciplines, vinden we in haar biografie *Ik kreeg dansles met één kennisje en ook tekenles. Ook deze lessen*

¹⁸ [https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421\(08.08.2018\)](https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421(08.08.2018))

vielen niet in mijn smaak.' (Wilhelmina 1959:52) maar Fasseur (1998:127) in zijn boek haar hekel aan de kunst betwijfelt.

Het onderdeel van de opvoeding van Wilhelmina waren zowel de binnenlandse als de buitenlandse reizen. Elk buitenlands reis van haar moest tot haar meerderjarigheid door de raad toegestemd worden (Fasseur 1998:78). Wilhelmina met haar moeder bezochten in het voorjaar 1895 Engeland. Met hen ging ook meneer Krämer om aan Wilhelmina een lezing in het British Museum te geven. Dat vond zij niet zo interessant in de vergelijking met Londen zelf. Tijdens haar verblijf ontmoette zij koningin Victoria (Wilhelmina 1959:78). Verder bezochte zij Oostenrijks-Hongarije waar ze keizer Frans Josef I ontmoette, Frankrijk en Italië.

In de opleiding van Wilhelmina werden niet tevens de vakken dat zij als een koningin moest kennen, overslagen. Vanaf 1897 kreeg zij de lessen van het staatsrecht – eerst Nederlands-Indië dan de Nederlandse staatsrecht en bestuursinrichting. Een jaar later begon haar lessen van de staathuishoudkunde. *“De nadruk viel daarin op de neutraliteit van Nederland en plichten van de neutrale staat”*. Op een verzoek van haar kreeg ze al als de koning in 1900 het college van het volkenrecht (Fasseur 1998:128).

2.3. Emma en Wilhelmina

De verhouding van Wilhelmina en haar moeder was hun hele leven uitstekend en liefdevol. In september 1897 schreef Wilhelmina aan haar gouvernante mevrouw Winter:” *I realise more and more that Heaven has given me its greatest gift in giving me such a darling mother, the best woman that has ever lived on this earth [...]*”

Na de dood van Willem III nam Emma als de koningin-regentes de koninklijke verplichtingen van haar dochter over. Wilhelmina was toen alleen tien jaar oud dus het was niet mogelijk dat zij zelf het land regeerde. Deze overname van koninklijke plichten werd mogelijk te maken door de aanneming van de wet over regentschap. De wet over regentschap werd op 1 augustus 1887 door beide Kamers van de Staten-Generaal aangenomen. In de wet werd vastgesteld dat Emma zal de koninklijke plichten van haar dochter overnemen tot Wilhelmina's meerderjarigheid. Volgens het Burgerlijke wetboek werden men in Nederland meerderjarig op hun 23-jarige leeftijd. Bij koningin Wilhelmina was anders. Zij werd al op haar 18-jarige leeftijd meerderjarig beschouwd (Fasseur 1998:76-77).

Koningin-regentes Emma was de eerste regentes ooit in het Nederlands geschiedenis, bovendien was zij ook de eerste vrouw op Nederlandse troon. Er waren veel vooroordelen over de vrouw op de troon, ondanks het feit dat het Verenigd koninkrijk al een halve eeuw een vrouw op de troon – de koningin Victoria had. Bovendien was Emma een

buitenlander dus er was ook een opinie dat ze kan niet goed regeren omdat ze haar land niet genoeg kent.¹⁹

De vooroordelen bleek bij koningin-regentes Emma als ongegrond. Na de frequente schandalen van Willem III was het reputatie van het koninklijke huis beschadigde. Hoewel zij een buitenlander was, bracht zij het verloren populariteit van het Oranje-Nassau huis terug. Wilhelmina beschreef haar moeder als een intelligent, zeer belezen vrouw met een zeer sterk gevoel voor plichtsbesef (Wilhelmina 1959:39).

Emma kwam met een nieuwe aanpak van relatie met de onderdanen en haar plan “om te zien zijn” vierde zij immens succes. *“Het was vooral koningin-regentes Emma die de basis legde voor de populaire monarchie, door samen met haar minderjarige dochter Wilhelmina het land in te trekken en vervolgens van Wilhelmina’s inhuldiging een volksfeest te maken”* (Dijkhuis 2010:256).

Toen zonder de moderne massamedia dat we nu hebben, was het koninklijke huis aan de gewone mensen ontoegankelijk. De mensen waren echter nieuwsgierig hoe de koning/-in eruitziet daarom liet Emma de foto’s van de koninklijke familie en vooral de kleine Wilhelmina verspreiden.²⁰

Zij ondersteunde haar plan verder met de frequente bezoeken in de provincies. Tussen 1892 en 1898 was het tijd van de officiële visites in de hele Nederland. Bijna elke provincie werd door “de koninginnen” bezocht. De meerdaagse bezoeken werden zorgvuldige gepland en voorbereid (Fasseur 1998:109).

¹⁹ https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421 (09.08.2018)

²⁰ https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421 (09.08.2018)

2.4. Een aanvang van het heersen

Op 31 augustus 1890 werd Wilhelmina meerderjarig. Haar inhuldiging werd op 6 september 1890 in Nieuwe Kerk te Amsterdam gepland.

In de tegenstelling van de andere Europese inhuldiging werden op de inhuldiging van Wilhelmina geen andere vorsten van Europese landen uitgenodigd. Uit de Europese adelheid werden alleen een naaste familieleden zoals de groothertog van Saksen-Weimar, prins en prinses van Wied en een paar andere uitgenodigd. Zelf Prins Albrecht van Pruisen en de zussen en broer van Emma werden niet uitgenodigd. In de vergelijking van de inhuldiging van Willem III namen op dit evenement tevens de Indonesische vorsten deel (Fasseur 1998:168-172).

Figuur 10 Koningin Wilhelmina op de dag van haar inhuldiging

Op haar inhuldiging werd een nieuwe verworvenheid van techniek – de camera gebracht. De feestelijke rondgang van Wilhelmina naar de kerk werd op de film opgenomen maar de kroning zelf in de Nieuwe Kerk werd niet opgenomen. De festiviteiten ter gelegenheid van de inhuldiging van de nieuwe koningin nam plaats niet alleen op het hof maar ook op straten van hele monarchie.

De eerste jaren na haar infunctietreding waren moeilijk. Haar taak tussen andere was om documenten te onderschrijven. Dat betekende dat zij een enorm aantal van de

ondertekeningen moest schrijven. Soms moest ze honderdvijftig keer ondertekenen in een ochtend. Verder tussen haar plichten behoorde “*de regelmatige conferenties met de ministers, de audiënties, de ontvangsten van Nederlandse en buitenlandse diplomaten en ander hoofwaardigheidsbekleders, de recepties en diners*” (Fasseur 1998:193)

In het eerste jaren van haar regeer was haar nauwste adviseur in de verschillende kwesties haar moeder Emma. Dat is begrijpelijk omdat zij al ervaring van staat hadden en bovendien hadden zij zeer goede relatie. De adviezen van Emma bepaalde ook de wijze van Wilhelmina’s regering die soortgelijk was. Behalve van koningin-regentes Emma was tevens de Engelse koningin Victoria een rolmodel van Wilhelmina omdat zij ook een jonge vorstin in de mannenmaatschappij was.

2.5. Het koninklijke huwelijk en het privéleven

Na de inhuldiging kwam aan de beurt een andere belangrijke plicht van koningin – een troonopvolger ter wereld brengen. De eerste stap was om haar een geschikte echtgenoot te vinden. Het was niet makkelijke taak omdat hij vele verschillende eisen voldoen moest (Fasseur 1998:203). Bovendien was Wilhelmina een enig kind van haar moeder, dus wilde Emma voor haar het gelukkig huwelijk met een fatsoenlijke echtgenoot.²¹

De huwelijkskandidaten kwamen uit de verschillende Europese landen. Een van hen waren de Engelse prinsen Alexander en Francis von Teck. Het probleem bij hen was dat zij weinig geld hadden. Bovendien werd Francis bekend als een gokker en een rokkenjager. Wat definitief een bruiloft met Engelse prinsen onmogelijk maakte, was het begin van de Boerenoorlogen omdat er het Groot-Brittannië tegen het Nederland stond.

Als bij alle toenmalige koninklijke huwelijken speelde er een belangrijke rol de diplomatie. Keizer Wilhelm drukte zijn wens om Wilhelmina aan een Duitse prins uit te huwelijken. Omdat het huwelijk met Engelse prins ondenkbaar werd, werd werkelijk een Duitse prins – Hendrik van Mecklenburg-Schwerin gekozen (Fasseur 1998:206-207).

Figuur 11 Koningin Wilhelmina en prins Hendrik op hun trouwdag

²¹ https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-07-2017/POW_03603993 (15.08.2018)

Koningin Wilhelmina keek heel uit naar hen bruiloft. Ze schreef aan haar voormalige gouvernante Miss Winter in de brief: “Oh you don’t know how I am longing for my wedding to come, [...]” (Fasseur 1998:246).

De bruiloft vond plaats op 7 februari 1901 te Den Haag. Ter gelegenheid van hen huwelijk werd De Gouden Koets voor de eerste keer na de schenking gebracht. Na de bruiloft verhuisde de pasgetrouwen naar Het Loo. Wilhelmina was een zeer enthousiaste jonge echtgenote. Eerste maanden van hen huwelijk waren voor haar ook het tijd van de twijfels over zichzelf omdat zij zeer zwaar een perfecte vrouw probeerde te zijn. Ze schreef aan haar moeder over elke kleinigheid dat zij volgens haar niet kon of slecht deed (Fasseur 1998:250-251).

Voor de eerste keer werd Wilhelmina zwanger in 1901. Deze zwangerschap einde met de miskraam. Helaas was het niet haar laatste zwangerschap dat met de miskraam einde. Wilhelmina geef schuld aan zichzelf. Aan haar moeder schreef ze: “[...] ik vind me erg, erg lelijk; het was alles mijne eigen slechte schuld. [...] Heusch, moedertje, ik heb er verdriet van!” (Fasseur 1998:262)

Na drie andere miskramen en een tyfus besmetting waren er bezorgd of Wilhelmina ooit een erfgenaam ter wereld zal brengen. Als zij kinderloos bleef, zou de troonopvolgers de kinderen van haar tante Sophie worden. Zij waren de onwenselijke erfgenamen van de troon omdat zij de Duitsers waren. Wilhelmina werd in 1908 opnieuw zwanger en haar zwangerschap was zonder problemen. Op 30 april 1909 werd prinses Juliana geboren. Dat was een opluchting voor zowel haar ouders als voor de politici. Haar ouders zowel als haar grootmoeder Emma werd onmiddellijks dol op haar.

Figuur 12 Vanaf links Emma, prinses Juliana, prins Hendrik & koningin Wilhelmina

3. De jonge vorstinnen in oorlogstijden

De vorstinnen beleefden beiden moeilijke tijden. In het geval van Maria Theresia begonnen de moeilijke tijden bijna onmiddellijk na de dood van haar vader Karel VI. De vele vijanden wilden een stuk van het Habsburgse rijk voor zichzelf te stelen. Bij Wilhelmina ging het “vecht” vooral over het behoud van Nederland neutraal in de ingewikkelde tijd tijdens de Eerste wereldoorlog. In elk geval moesten de beide vorstinnen om voor hun landen in het veld of door de diplomatie te vechten.

3.1. Maria Theresia en de Oostenrijkse Successieoorlog

Karel VI spendeerde jaren om de Pragmatieke Sanctie door andere Europese landen te laten erkennen en die erkenning was niet goedkoop. Eugenius, prins van Savoye waarschuwde Karel VI dat “[...] *De Pragmatieke Sanctie kon alleen dan effectief zijn als de staat zowel de politieke als militaire kracht zou hebben om die te verdedigen.*” (Herre 1996:22). Karel VI geloofde echter dat de verdragen de garantie zijn van een akkoord met de Pragmatieke Sanctie maar in de werkelijkheid was er eigenlijk geen garantie voor wat er na zijn dood zou gebeuren (Herre 1996:22). Helaas voor Maria Theresia had Eugenius gelijk.

Karel VI overleed op 20 oktober 1740 en de zorg van de Habsburgers werd vervuld. Hij liet geen mannelijke opvolger achter en met hem stierf de mannelijke lijn van de Habsburgers uit. Op basis van de Pragmatieke Sanctie ging dus zijn oudste dochter Maria Theresia op de troon zitten. Zij kreeg geen benijdenswaardige erfenis. Haar erfenis was een rijk waarin bijna geen geld in de koninklijke schatkist overbleef over en een verouderd leger dat door de oorlogen verzwakt was. Bovendien was het niet duidelijk of de jonge koningin voor haar erfenis zou moeten vechten omdat drie keurvorsten haar erfrechten op de troon weigerden te erkennen.

Figuur 13 Portret van Frederik II de Grote, koning van Pruisen

Figuur 15 Portret van Duits keizer Karel VII Albert

Figuur 14 Portret van August III van Polen

Die drie keurvorsten waren:

- Frederik II – de keurvorst van Brandenburg, de koning van Pruisen
- Karel Albert – de keurvorst van Beieren, de echtgenoot van Maria Amalia – de dochter van Leopold I
- Frederik August – de keurvorst van Saksen, de koning van Polen, de echtgenoot van Maria Josepha – de dochter van Leopold I

In 1740 stierf niet alleen Karel VI maar ook de Pruisische koning Frederik I. Na zijn dood ging zijn zoon Frederik II op de troon zitten. Het hoofddoel van de nieuwe koning was om Pruisen door de nieuwe gebieden te vergroten. In de vergelijking met het Habsburgse Rijk wilde Frederik II die gebieden niet alleen hen door huwelijken krijgen maar ook door een oorlog (Herre 1996:36). Frederik II minachtte vrouwen en zag daarom Maria Theresia niet als een waardige tegenstander.

Op 15 november 1740 stuurde Frederik II aan Maria Theresia een diplomatiek aanbod om Silezië te krijgen in ruil voor zijn stem voor Frans Stephan in de verkiezing voor de nieuwe keizer van het Heilige Roomse Rijk en een mogelijkheid om het Pruisische leger ter beschikking te hebben.

Zijn keuze van het land was niet toevallig. Er waren gebieden waarop de Pruisen historisch meer recht hadden, dus Pruisen zou kunnen vragen om die terug te geven maar Silezië was niet een van hen. De echte reden was dat Silezië een rijk en een dichtbevolkt land was. Ongeveer twintig procent van de Oostenrijkse staatsinkomsten kwam daaruit. Bovendien zou een aanwinst van Silezië betekenen dat Pruisen groter zal worden en dus meer respect van de andere Europese grootmachten zou krijgen (Bled 2013:49-50).

Na overweging weigerde Maria Theresia zijn “royale” aanbod. Er waren sommige adviseurs van Maria Theresia en ook Frans Stephan zelf die het aanbod gunstig vonden. Maar als zij het Pruisen aanbod zou accepteren, zou zij ook rekening met de eisen van de andere landen moeten houden. Zij zouden onmiddellijk ook eisen op Habsburgse gebieden hebben. Dat zou de eenheid en onscheidbaarheid van het Habsburgse Rijk die door de Pragmatieke Sanctie geëist werd vernietigen (Herre 1996:37).

Friedrich II verwachtte haar afwijzing en was voorbereid om voor Silezië te vechten. Hij wist van de afschuwelijke toestand van een Habsburgs leger, verder wist hij dat Silezië enkel beschermd werd door vier regimenten bijgevolg veronderstelde hij dat deze kwestie snel opgelost zou zijn (Bled 2013:50).

Figuur 16 Een kaart van de Oostenrijkse Successieoorlog in Europa

De Successieoorlog tegen het Habsburgse Rijk begon op 16 december 1740 met de aanval op Silezië zonder een oorlogsverklaring (Veber 2007:336). De aanval liet Maria Theresia en haar raadgevers schrikken. Zij verwachtten een bedreiging van een andere kant, bijvoorbeeld van Beieren, maar niet van Pruisen dat zij als een bondgenoot beschouwden. De aanval op Silezië was zo onverwacht dat het Habsburgs leger niet veel tijd had om op een verantwoorde wijze te reageren. Frederik II overtrad met de aanval een algemene afspraak dat er in de winter geen veldtochten zouden zijn (Herre 1996:37-38).

De eerste slag van de Oostenrijkse successieoorlog speelde zich af op 10 april 1741 in Mollwitz (hedendaagse Polen). Bij Mollwitz vochten tegen elkaar het Habsburgse leger onder bevel van maarschalk Willem Reinhard van Neipperg en het Pruisische leger onder bevel van maarschalk Kurt Christoph von Schwerin. Von Neipperg had, in de vergelijking met von Schwerin, slechts de helft van het aantal infanteristen en een derde van het aantal kanonnen ter beschikking.²² Ondanks dit leek het erop dat 's namiddags maarschalk Von Schwerin en zijn soldaten de slag zouden zegeviëren maar de situatie veranderde en 's avonds wonnen de Pruisen (Bled 2013:53).

Het verlies van het Habsburgse Rijk bij Mollwitz overtuigde andere landen om zich tegen Maria Theresia te verenigen. In 1741 vormden Pruisen, Frankrijk, Beieren, Spanje,

²² https://is.muni.cz/el/1441/.../Valka_o_dedictvi_rakouske.pdf (02.08.2018)

Savoie en Saksen een machtige alliantie tegen Maria Theresia. Elk land van de alliantie had een gebied in het Habsburgse Rijk gekozen dat zij graag aan hun rijken zouden willen toevoegen. Dat de Pruisen streefden naar de verovering van Silezië was al bekend. Spanje wilde graag Toscane terugkrijgen en verder de hertogdommen Parma en Piacenza aan de Spaanse gebieden toevoegen (Stollberg-Riliger 2018:78). Beieren wilde de Boheemse kroonlanden verkrijgen en Frankrijk maakte aanspraak op de Habsburgse Nederlanden. Als de alliantie zou winnen, zou het Habsburgse Rijk de status van Europese grootmacht verliezen.

Op de andere kant begon een strijd om te overleven voor het Habsburgse Rijk. Maria Theresia vertrouwde op een ondersteuning van Groot-Brittannië maar de Britten wilden niet in conflict met Frankrijk en Spanje zijn, daarom stuurden zij geen leger maar alleen geld om Maria Theresia te helpen. Omdat Maria Theresia uit Brittannië niet genoeg ondersteuning kreeg, moest zij elders steun vinden (Bled 2013:54).

Haar laatste gelegenheid om een steun te krijgen, was in Hongarije. Zonder ondersteuning door Hongarije zou zij alleen een kleine kans hebben om haar kroonlanden te redden. Het noodlot van het Habsburgse Rijk hing van Hongarije af en een relatie tussen Oostenrijk en Hongarije was altijd ingewikkeld. Om die reden werd haar bezoek in de Hongaarse koninklijk zeer zorgvuldig en tot het kleinste detail gepland. In de woorden van de hedendaagse taal had zij een pr-plan om een goede indruk op de Hongaren te maken. Omdat zij zich zeer bewust was welk groot belang de symbolen hebben, droeg zij een jurk in de nationale kleuren van Hongarije toen zij op 21 juni 1741 naar Presburg (het hedendaagse Bratislava) kwam.

Een belangrijk onderdeel van haar bezoek was tevens haar kroning als Hongaarse koningin. De kroning vond plaats op in 25 juni 1741 in Presburg en was vol symbolen en rituelen (Bled 2013:55-57). Een van de belangrijke rituelen tijdens de kroning was haar rit naar een voorbereid heuvel waarop ze met een zwaard naar elke windstreek wees. Dit gebaar betekende dat Maria Theresia Hongarije tegen de vijanden uit de hele wereld zal beschermen (Herre 1996:43).

Het lukte Maria Theresia de Hongaarse volksvertegenwoordiging te overtuigen om de Habsburgse interesses te ondersteunen. Hongarije beloofde Maria Theresia 40.000 soldaten in de ruil voor meer autonomie van Oostenrijk. Dat was minder dan zij verwachtte maar nog genoeg om haar rijk te beschermen. Wat wist zij destijds niet wist, was dat de Hongaren alleen ongeveer de helft van dit aantal zouden verlenen (Bled 2013:57-58)

Op 26 oktober 1741 kwam er ander slecht nieuws voor het Habsburgse Rijk – Praag werd door de legers van Frankrijk, Saksen en Beieren veroverd. Dat was een groot probleem omdat Praag niet zo ver van Wenen was en de verovering van Wenen zou het verlies van

de oorlog betekenen. De Beierse keurvorst Karel Albert werd in Bohemen door de Boheemse adel zeer goed ontvangen. In december 1741 legde de Boheemse adel een belofte van trouw aan hem af. Hij werd niet als de Boheemse koning gekroond omdat Karel VI de Boheemse kroonjuwelen naar Wenen had laten brengen. Voor de bevolking was situatie moeilijker. De legers van Pruisen en Saksen in Tsjechië “*brandschatten, persten geld, eten en voer af en wierven gewelddadig de mensen aan*”²³ wat tot een opstand van het volk leidde.

In januari 1742 in Frankfurt vond de verkiezing van de nieuwe keizer van Heilige Roomse rijk plaats. Daar vierde Karel Albrecht zijn andere succes. In de stemming werd hij eenstemmig gekozen en hiermee versloeg hij zijn rivaal kandidaat Frans Stephan. Het feit dat Frans Stephan een buitenlander was en zonder zijn huwelijk met Maria Theresia nooit aanspraak had kunnen maken op de keizerstitel, zat hem tegen in de verkiezingen (Bled 2013:75-77). In februari 1742 konden Maria Theresia en Frans Stephan genieten van een gevoel van genoegdoening omdat München door het Habsburgse leger werd veroverd wat de keizer zonder eigen land liet om te regeren.

Tegelijkertijd vocht het Habsburgse leger in Silezië met Pruisen. Maria Theresia begreep dat het niet mogelijk was om deze oorlog te winnen als zij op twee fronten zou vechten. Daarom werd Vrede van Berlijn tussen Pruisen en Habsburgse Rijk op 28 juni 1742 ondertekend. Als gevolg van de ondertekening van vrede verloor Habsburgse Rijk een merendeel van Silezië en het hele graafschap Glatz. De vrede maakte het mogelijk om alle aandacht op het andere front te vestigen.

In voorjaar 1743 werden de Boheemse landen door het Habsburgse leger en de bondgenoten heroverd. Na bijna drie jaar sinds Karel VI stierf was de kroning van Maria Theresia als de Boheemse koningin uiteindelijk mogelijk. De kroning vond plaats op 11 mei 1743 in Sint-Vitus kathedraal in Praag (Herre 1996:52).

Op 26 juni 1743 stootten de troepen van Habsburgse Rijk, Nederland en Brittannië op elkaar met de Franse troepen bij Dettingen en het leger van de ondersteuners van de Pragmatieke Sanctie triomfeerde. Deze overwinning betekende een verandering in de krachtverdeling. Na de slag ondertekende Beieren een wapenstilstand met Habsburgse Rijk en vervolgens liep Saksen naar de Habsburgse kant over. In reactie daarop viel Frederik II opnieuw Bohemen aan. Tijdens 1744 werd Pruisen door de Hongaarse en Saksische troepen uit Bohemen verdreven.²⁴

In de winter kwam er een nieuwe kans voor Frans Stephan om keizer te worden omdat keizer Karel VII in januari 1745 stierf. Er waren geen andere kandidaten daarom werd hij

²³ https://is.muni.cz/el/1441/.../Valka_o_dedictvi_rakouske.pdf (02.08.2018)

²⁴ https://is.muni.cz/el/1441/.../Valka_o_dedictvi_rakouske.pdf (02.08.2018)

in september 1745 als de nieuwe keizer gekozen. Vaak wordt Maria Theresia als keizerin genoemd maar deze benaming is fout. Zij mocht als vrouw geen keizerin worden. Bovendien mocht zij evenmin als een keizer-echtgenote gekroond worden. Aan de kroning van Frans I Stephan nam zij alleen als toeschouwer deel (Bled 2013:75-77).

In 1745 verloor het Habsburgse leger onder het bestuur van Karel van Lorreinen enkele veldslagen tegen de Pruisen. Na de bloedige slag bij Fontenoy (hedendaags België) bleven de Habsburgse Nederlanden in de Franse handen. In Italië verloor het rijk Parma en Milaan wat Maria Theresia moeilijk verdroeg maar haar hoofddoel was om Silezië terug te winnen.

Habsburgse Rijk sloot op 2 juni 1746 een alliantie met Rusland tegen Pruisen. De oorlog werd te vermoeiend voor Groot-Brittannië dat geen koloniale gebieden meer aan Frankrijk wilde verliezen daarom appelleerden de Britten aan Maria Theresia om vrede te sluiten. Zij wilde dat niet, dus Groot-Brittannië en Nederland sloten met Frankrijk een voorlopig vredesverdrag zonder het Habsburgse Rijk.

De vrede tussen het Habsburgse Rijk en Frankrijk werd in Aken in 1748 ondertekend. Deze vrede bevestigde de rechten van Maria Theresia gegeven door de Pragmatieke Sanctie. Zij kreeg sommige van haar gebieden terug zoals de Oostenrijkse Nederlanden maar zij kreeg niet wat ze het meest wilde – Silezië.

Voor Maria Theresia was dat niet het echte einde. Zij wilde Silezië koste wat het kost terug. Voor Frederik II voelde zij absolute haat tot haar dood. Zij noemde hem “Frederik II de Slechte” of het monster (Unterreiner 2018:141-146).

3.2. Wilhelmina en de Eerste Wereldoorlog

3.2.1. De Grote Oorlog in Nederland

Nederland was een klein land dat zijn meest rijkdom uit de koloniën had. Nederland was nooit een land met groot leger zoals bijvoorbeeld Duitsland daarom was voor Nederland gunstig om neutraal te blijven. De Nederlandse neutraliteit werd door het internationale verdrag in 1839 vastgesteld (Van Den Horst 2005:358).

Hoewel Nederland probeerde het leger systematisch te vernieuwen, was het duidelijk dat Nederland niet in staat is om zich tegen de grotere vijand zoals Frankrijk of Duitsland verdedigen. Eigenlijk was het leger was niet bedoeld om het land voor lange tijd te verdedigen. Het doel was dat de weerstand van het Nederlandse leger tegen de vijand meer tijd voor de diplomatie zou bezorgen om nieuwe bondgenoten en ondersteuning te vinden.²⁵

Omdat het niet duidelijk was of Nederland in de oorlog betrokken zou worden, moest het leger klaar zijn om te vechten daarom werd op 1 augustus 1914 de mobilisatie verklaard. Dat betrof ongeveer 200.000 mannen. Met de mobilisatie kwamen ook de sociale problemen.

De meerderheid van de mannen die aangeworven werden, waren de kostwinners van hun families. Tijdens de mobilisatie waren hun salarissen niet doorbetaald wat een groot deel of het hele inkomen aan defamilie ontnam. De families kregen een kostwinnersvergoeding maar die was zo laag dat zij met zo weinig geld niet konden uitkomen. Als gevolg daarvan kwamen vele gezinnen in de armoede terecht. Om die reden werden Steuncomités die de getroffen families hielpen opgericht.²⁶

Duitsland verklaarde de oorlog aan Rusland op 1 september 1914 daarna ook aan Frankrijk en België. Een Duits plan was om via het neutrale België Frankrijk aan te vallen daarmee werd het Verenigd Koninkrijk tevens in de oorlog betrokken.

Toen België door het Duitse leger bezet werd, vluchtten honderdduizenden Belgische vluchtelingen naar Nederland. De Nederlanders voelden solidariteit aan arme Belgen daarom werd een asiel aan hen aangeboden. In de volgende jaren van de oorlog daalde het aantal van vluchtelingen van 340.000 tot ongeveer 100.000.

²⁵ <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-de-nederlandse-krijgsmacht-voor-1914> (16.08.2018)

²⁶ <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-mobilisatie> (16.08.2018)

Met de aankomst van vluchtelingen uit het voormalige neutrale België begon in Nederland een paniek heersen omdat het niet duidelijk was of ook Nederland in gevaar is en of het ook net als het neutrale België bezet zal worden (Fasseur 1998:496-498).

Daarom begonnen de mensen zich op het ergste voor te bereiden. Mensen wachtten in drommen voor de redacties van kranten op elk nieuwe bericht over het verdere verloop van de situatie. Er kwamen zo veel berichten dat zij met de hand werden geschreven en hing het onmiddellijk uit.

De houdbare levensmiddelen werden massaal uit de winkels opgekocht. Verder bereidden de mensen zichzelf voor om snel uit Nederland te kunnen vertrekken als Nederland bezet werd. Daarom haalden zij al hun spaargeld uit banken. Dat veroorzaakte een nog groter probleem. De beurs stortte in. Dat kwam door de massale ontslagen. De situatie vereiste een onmiddellijke oplossing door de staat.

De eerste maatregel die ingevoerd werd betrof de financiële crisis. De regering verbood de uitvoer van de gouden munten en andere noodzakelijke producten. Vaderlandsliefde en een sterk vertrouwen in de koningin en de regering hielpen de paniek te kalmeren (Van den Horst 2005:358-359).

Zelfs in de politiek begon in de eerste maanden van de oorlog buitengewone overeenstemming te heersen. Alle politieke partijen begonnen onverwachts samen te werken omdat iedereen voelde dat de eenheid van natie in deze moeilijke tijden nuttig was. Dit concept werd "godsvrede" genoemd.

Op 3 augustus 1914 kwam het goede nieuws voor Nederland –Duitsland verklaarde dat het de neutraliteit van Nederland zal respecteren. Maar wat de eigenlijke reden was die Nederland de verschrikkingen van de oorlog bespaarde, was dat een neutraal Nederland zowel voor de Triple Alliantie als voor de Triple Entente gunstig was (Fasseur 1998:496-498).

De neutraliteit van Nederland was niet vanzelfsprekend en vereiste moeilijke, ononderbroken diplomatieke onderhandelingen. Beide partijen van het conflict wilden met Nederland blijven handelen maar wilden ook voor zichzelf een garantie dat de andere kant geen strategisch voordeel zal hebben. Dus moest er altijd evenwicht verzekerd zijn. Dit evenwicht was zoals het zich begeven op glad ijs. Elke afwijking kon tot een oorlogsverklaring aan Nederland leiden daarom was het werk van de diplomatie absoluut noodzakelijk. Om de handel met de oorlogvoerende mogendheden mogelijk te maken richtte de minister van Handel, Nijverheid en Landbouw Treub in 1914 de NOT (Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij) op. Alle handel via de NOT had een garantie dat deze geen enkel oorlogvoerend land ondersteunde.

Hoewel de handel tussen Nederland en andere landen doorging, was de situatie op de markt slecht. Er was gebrek aan eten en brandstof. Om de bezorging van de basislevensmiddelen voor mensen te verzekeren, werd er het systeem van voedselbonnen ingevoerd.

Met de voortdurende oorlog verslechterde de situatie op de markt verder. Sommige basis levensmiddelen werd nog moeilijker om te krijgen en sommige levensmiddelen waren niet meer verkrijgbaar op de markt. Toch verdienden sommige mensen aan de oorlog. Omdat er gebrek van bijna alles was, probeerde mensen dingen op de zwarte markt te kopen. Hoewel sommige handelaars op de zwarte markt verdienden, waren zij door de maatschappij geminacht.

In 1917 kwam er ook een tekort aan brandstof. De vraag naar steenkool overtrof de productie. Er was niet genoeg kolen voor de huishoudens en de gasfabrieken wat betekende dat mensen thuis niet konden stoken en geen licht hadden. Interessant is dat dit tekort hielp bij de ontwikkeling van de elektrificatie na de oorlog (Van den Horst 2005:361-365).

3.2.2. De rol van Wilhelmina in de oorlog

Hoewel de oorlogsjaren niet makkelijk waren, waren zij voor Wilhelmina rustiger dan andere. Zij bleef staatsdocumenten ondertekenen maar voor de feesten was geen reden en van reizen naar het buitenland kon geen sprake zijn (Fasseur 1998:499). Haar rol tijdens de oorlog was om de moraal van het volk hoog te houden.

Toen minister Treub met het idee van de oprichting van een nationaal steuncomité bij de koningin kwam, uitte zij de belangstelling om persoonlijk aan dit initiatief deel te nemen. Zij werd tot erevoorzitter benoemd.

Op 14 augustus 1914 vond in het Binnenhof de oprichtingsbijeenkomst van het Koninklijk Nationaal Steuncomité plaats. Er werden ongeveer zestig invloedrijke mensen uitgenodigd om geld voor het steuncomité helpen op te nemen. Wilhelmina doneerde in 1914 zelf 20.000 gulden aan het steuncomité. In de volgende jaren droeg zij nog meerdere keren bij. Persoonlijkheden uit verschillende vakgebieden bleven niet achter en droegen geld ten gunste van het steuncomité bij.

Als staat was Nederland in de oorlog een neutraal land maar dat gold niet voor de mensen. Ook bekende politici zoals Troelstra drukten hun sympathie voor de ene of de andere kant uit. In het algemeen was Nederland meer op de kant van Duitsland. Dat gold vanzelfsprekend ook voor prins Hendrik die zijn hele familie in Duitsland had.

Op welke kant Wilhelmina en Emma echt waren, weten we niet zeker. Zij beiden hielden hun echte mening zeer zorgvuldig geheim. In het openbaar toonden zij zich altijd als absoluut neutraal en werden beschouwd dat zij alleen deden wat het beste voor het

Nederland was. Ook hun familieverbindingen geven geen hint aan ons omdat zij zowel Duitse familie leden hadden als de familieleden bijvoorbeeld Helena de zus van Emma die in het Verenigd Koninkrijk woonden (Fasseur 1998:508-509).

De tekorten op de markt overkwamen ook het hof. De Kerstmis in 1916 werd op Het Loo gevierd maar vanwege het gebrek aan kolen bleef het hof daar in de kou en zonder licht na zonsondergang (Fasseur 1998:499).

Nederland was tijdens de oorlog al gewend aan vluchtelingen uit andere landen maar in het najaar 1918 kwam een bijzondere immigrant naar Nederland – de Duitse keizer Wilhelm II.

In het najaar 1918 was duidelijk dat het Duitsland de oorlog niet winnen kon. Op 9 november 1918 maakte de regering van Max van Baden bekend dat keizer Wilhelm II als de keizer en de koning trad af. In de werkelijkheid deed hij formeel kroonafstand pas in Nederland op 28 november.

Wilhelm II hield van Nederland reeds voor de oorlog. Bovendien had de Duitse keizerlijke familie met de Nederlandse koninklijke familie nauwe banden. In Nederland kreeg hij van graaf van Aldenburg-Bentinck, op verzoek van de Commissaris van de Koningin van de provincie Utrecht, ter beschikking kasteel Amerongen.²⁷ In 1920 verhuisde ex-keizer naar Doorn waar hij tot zijn dood bleef te wonen (Fasseur 1998:537-538)

Figuur 17 Ex-keizer Wilhelm II in de burgerkleding, 1933

Na zijn aankomst waren sommige mensen overtuigd dat hij op de uitnodiging van Wilhelmina en het kabinet kwam maar dat helemaal niet waar was. Hoewel voor de oorlog Wilhelmina met Wilhelm II goede relaties had, begreep ze zijn vlucht naar exil niet. Zij werd tot sterk plichtbesef voor staat en vaderlandsliefde opgevoed daarom zag zij het exil van Wilhelm als de verbreking van zijn koninklijke plicht. Zij heeft hem dat nooit vergeven. Na zijn komst beëindigde zij alle contact met hem en heb met hem nooit meer ontmoet Fasseur (1998:552-555).

Hij kwam nooit terug naar Duitsland en sterf op 4 juni 1941 in Doorn.²⁸

²⁷ <https://web.archive.org/web/20160928010756/http://www.kasteelamerongen.nl/actueel/agenda/kasteel-amerongen-en-de-duitse-keizer/> (18.08.2018)

²⁸ <https://www.britannica.com/biography/William-II-emperor-of-Germany> (18.08.2018)

4. De sociale hervormingen

4.1. De hervormingen van Maria Theresia

Maria Theresia wordt soms beschreef als een grote hervormer wie onder de invloed van de Verlichting wilde het leven van onderdanen verbeteren. Dat is niet helemaal juist. Hoewel Maria Theresia een tijdgenote van de verlichte auteurs was, konden we haar niet als een verlichte vorstin beschouwen. Indien zij de hervormen realiseerde, was haar doel niet om onderdanen blij te maken maar om de positie van het rijk en het Habsburgse rijk te versterken.

Toen Maria Theresia op de troon ging zitten, was het Habsburgse Rijk in de crisis. Karel VI besteed zijn alle aandacht op de doorzetting van de Pragmatieke Sanctie daarom de hervormingen van de staat en het leger werden voor jaren verzuimd (Unterreiner 2018:123-127). De koninklijke schatkist was leeg en mensen werden gekweld door hongersnood en de pest. Er was dus geen sprake over de noodzaak van hervormingen.

Tijdens haar regen werd zoveel hervormen ingevoerd juist omdat haar voorganger Karel VI hen verzaakte. Haar hervormen waren niet populaire tussen de onderdanen maar leidde het Habsburgse rijk naar bloei.

4.1.1. De hervorm van staatsadministratie

Reeds tijdens de Successieoorlog was duidelijk dat de staatsadministratie is niet overeenkomstig. De hervorm van staatsadministratie was noodzakelijk voor een verdere ontwikkeling van monarchie. Met deze taak hielp aan Maria Theresia haar adviseur Friedrich Willem von Haugwitz.

He probleem was dat Het Habsburgse Rijk was niet verenigd. Het rijk bestond uit de meerdere landen die zijn eigen bestuur hadden en gedaagden zich als zelfstandig. Deze indeling was niet gunstig voor monarchie omdat de landen plaatselijke belangstelling voor de belangstellingen van monarchie bevoordeelden.

Bovendien ontstond er geen centraal bestuur die boven het lokaal bestuur zou staan. Om die reden was moeilijk om effectief belastingen te innen. Maria Theresia klaagde zelf dat hoewel alle landen dezelfde bevelen krijgen, begrepen hen elke land anders (Bled 2013:84-88).

Het doel van de hervorming van 1748 was dus de inrichting van de plaatselijke besturen onder het beleid van het staatbestuur. Dat maakte mogelijk effectiever inning van belastingen. Aan de landen bleef recht om een hoogte van belangstelling vast te stellen maar de hoogte moest voor tien jaar en niet jaarlijks vaststellen worden. Deze hervorming gold echter niet voor afgelegene landen van Habsburgse Nederlanden en Lombardije.

Verder werd besloten dat de districtshoofden door Weense centrale bestuur zullen worden kiezen en niet alleen goedgekeurd als het in de verleden was. Zij werden door *Directoriem in publicis et cameralibus* gekozen.

Deze verordening wilde de staten niet accepteren daarom werden de uitzonderingen voor bepaalde landen toekennen. Voor Maria Theresia was de invoering van deze veranderingen van zeer belang omdat zij zonder dat niet onafhankelijk op de staten kon worden. Met de vastgestelde belangstellingen voor langere tijd kon Maria Theresia makkelijker langlopende projecten zoals de hervorming van leger plannen (Bled 2013:88-94).

4.1.2. De hervorming van het onderwijs

Na de invoering van nieuwe regels voor het staatsbestuur was er behoefte om genoeg ambtenaren te bezorgen voor die juiste loop. Voor het werk in het bestuur moesten mensen opgeleid waren daarom was noodzakelijk om het georganiseerd schoolsysteem te vormen (Bled 2013:94-95).

Voor de hervorming was een opleiding bestemd voor adel en de meerderheid van onderdanen was analfabeet. Maria Theresia wilde dat veranderen daarom voerde zij op 6 december 1774 een leerplicht voor alle kinderen van 6 tot 12 jaar. Tot die tijd was een onderwijs mogelijk allen door de katholieke kerk.

Voor kinderen was destijds moeilijk om school regelmatig te bezoeken omdat er was nog geen vast netwerk van schools. Bovendien de hoge heren en de ouders van kinderen wilden hen niet naar school sturen omdat het kinderwerk toenmalig zeer gewoon was en dus de gezinnen belangrijke werkkraft zouden verliezen. Hoewel het schoolonderwijs verplicht was, is ingeschat dat in werkelijkheid alleen een derde van kinderen naar school ging.

De kinderen gingen op triviale school waar zij drie basiskennis behalve van catechismus leerden – om te lezen, schrijven en rekenen. De lessen werden in het Duits lesgegeven en het Tsjechisch werd in het Bohemen en het Moravië ook gebruikte.²⁹ Er werd een groot aandacht op arbeidsdiscipline besteed (Veber 2007:358-359).

De hervorming van het onderwijs betrof tevens middelbare scholen en universiteiten. De middelbare scholen waren in alle grotere steden gevestigd. Daar kinderen leerde het Latijns, het Duits, geschiedenis, aardrijk en andere vakken. In de hoofdsteden vonden gymnasiums die studenten voor het universiteit opleiding voorbereide.

Toen in 1773 Jezuïetenorde gesloot werd, veranderden de universiteiten. Jezuïeten waren traditionele leraren in het Rijk op alle niveaus maar op universiteit niveau waren zij ook

²⁹ <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/827/terezianska-reforma-v-ceskem-skolstvi.html/%3E/> (19.08.2018)

enige. Na de sluiting van hun orde werd minder aandacht op catechismus en meer op natuurwetenschap op Weense universiteit besteed (Weigl 2017:70-71). Een onderdeel van de hervorming van het onderwijs en tegelijk het leger was de oprichting van de militairacademie in 1751 te Wiener Neustadt (Bled 2013:96).

4.1.3. De economische hervormingen

Het tijd van economische hervormingen kwam na het einde van de Successieoorlog. Maria Theresia besteed haar aandacht op het ondersteun van manufacturen. Om huisproductie te ondersteunen voerde Maria Theresia een douanerecht op de import van luxegoederen in. Daarnaast schafte zij in 1775 douanerecht en tol voor goederen binnen het Habsburgse Rijk en vormde een douane-unie. Maria Theresia maakte zich verdienstelijk voor de invoering van gelijkvormige maten in de monarchie.

Als een bekwaam zakenman beschouwde Frans Stephan die in alle verschillende taken ondernam (Herre 1996:92-94). Hij verdiende met zijn ondernemen zo veel geld dat hij was in staat om het Habsburgse leger financieel te ondersteunen.

Na de opstand van boerenstanden in 1775 was duidelijk dat ze ondragelijke overbelaste door de hoge adel zijn. Om de boerenstanden te ontlasten gaf Maria Theresia uit het patent dat hun plichten vastgesteld zo de hoge adel konden hen niet misbruiken.³⁰ Daarnaast werd het kadaster ingevoerd. Het kadaster was het lijst van het eigendom van onderdanen die als een behulpmiddel voor de rechtvaardige vaststelling van belasting diende (Bled 2013:102-104)

4.1.4. De hervormingen van de rechtspraak

Tijdens het regering van Maria Theresia werd de rechtspraak aangepast. Eerste stap was dat de rechtspraak hield op om een deel van het staatbestuur te zijn. *Constitutio Criminalis Theresiana* die werd in 1768 toegekeerd was het eerste wetboek van bloedrechten met de vastgestelde strafbepaling voor misdaden. Verder werd daar de regels van gebruik van marteling aangegeven. De marteling in rechtspraak werd pas 1776 verboden (Weigel 2017:126).

³⁰ <https://archive.org/stream/ottvslovnknauni35ottogoog#page/n940/mode/2up> (20.08.2018)

4.2. De hervormingen van Wilhelmina

Wilhelmina was een constitutionele vorstin daardoor mag zij niet zelf als Maria Theresia de hervormingen invoeren. Toch werden de belangrijke sociale wetten door het kabinet tijdens haar regering ingevoerd.

4.2.1. Permanent Hof van Arbitrage

In 1890 werd het gedachte van wereldwijde vrede zo populair dat zelf tsaar Nicolaas II uitte een interesse om een vredeconferentie te organiseren. Omdat het Nederland beroemd voor de vredelievendheid was, werd het voor de organisatie van de vredesconferentie gekozen. Wilhelmina was immers sceptisch over praktische resultaten van de conferenties. De eerste vredeconferentie vond plaats van 18 mei tot eind juli 1899 te Den Haag. De tweede vond plaats in 1907 ook te Den Haag. Er werd ook de derde in 1915 gepland maar ironisch genoeg, werd de derde niet gehouden omdat de Eerste Wereldoorlog brak uit.

Op de conferenties vormde een idee om een internationaal hof van arbitrage in te stellen. Dit idee werd financieel ondersteund door de multimiljonair Andrew Carnegie en andere gevers. Dus in 1913 opende de Vredepaleis zijn deuren aan mensen. Wilhelmina was immers sceptisch over praktische resultaten van de conferenties (Fasseur 1998:392-393).

4.2.2. De kindervetten

In 19^e eeuw was het kindervetten in arbeidersgezinnen nog doodgewoon. Na de maatschappelijke discussie werd de kindervetten verbodwet van de liberale politicus Samuel van Houten voorgesteld en in 1874 goedgekeurd. De kinderen tot 12 jaar mogen niet in de fabrieken werken maar in de landbouw wel. Destijds was het onderwijs duur was en niet betaalbaar voor iedereen, gingen niet vele kinderen naar school. Meisjes moesten naar school niet gaan omdat zij voor huishouden zorgden. De kinderen van adel gingen naar school ook niet omdat destijds een voorkeur aan het huisonderwijs werd gegeven.

Alle Nederlandse kinderen werd voor het eerste keer leerplicht sinds 1 januari 1901. Deze plicht gold voor kinderen van 7 tot 12 jaar maar er was tevens een uitzondering voor de kinderen van landbouwers die met de oogst mogen helpen. Met de leerplichtwet van 1901 werd ook de kindervetten verboden.³¹

³¹ <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/invoering-van-de-leerplicht> (20.08.2018)

4.2.3. Het algemeen kiesrecht (1917+1920)

Tot 1917 bestond in Nederland geen algemeen kiesrecht. Mannen hadden kiesrecht onder bepaalde voorwaarden – zij moesten meerderjarig (vanaf 25 jaar) zijn en een bepaalde hoogte van indirect belastingen betaalden. Vrouwen hadden geen kiesrecht.

In 1917 werd bestemd dat alle meerderjarige (ouder dan 25 jaar) mannen mochten stemmen en mochten verkiesd zijn.³² De politieke partijen maakten zorgden over de uitkomst van de eerste algemene verkiezing. Om die reden was het aanwezigheid bij verkiezing verplicht (Van den Horst 365). Tegelijkertijd kregen de vrouwen ook het kiesrecht maar alleen het passieve een. Voor het actieve kiesrecht moesten vrouwen tot 1919 wachten.

Na de inhuldiging van koningin dachten vrouwen uit verenigingen voor het vrouwenkiesrecht dat zij een aanhanger voor hun zaak in de jonge koningin zullen vinden. De vrouwen van Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht hadden een audiëntie bij Wilhelmina Maar noch Wilhelmina noch Emma deelden niet hun enthousiasme voor het vrouwenkiesrecht (Fasseur 1998:195-196).

4.2.4. De financiële gelijkstelling in het onderwijs

De schoolstrijd was een politiek geschil over de financiering van het onderwijs die al vanaf 18^e eeuw dateerde. Het algemeen (staat) onderwijs werd door de staat financieel ondersteund. Het streven van katholieke partijen was om dezelfde financiële steun voor het bijzonder (religieus) onderwijs te bezorgen. Daar tegenover stonden de liberalen en socialisten, die sterk tegen iedere vorm van staatssubsidie voor christelijke scholen waren.³³

Het einde van schoolstrijd bracht het kabinet van Cort van der Linden in 1917 in ruil van het akkoord met het algemeen kiesrecht. Dat werd mogelijk gemaakt dankzij het oorlogstijd streven om samen te werken (Van der Horst 2005:365).

³² <http://amsterdam-eerstewereldoorlog.nl/item/algemeen-kiesrecht/> (20.08.2018)

³³ <https://anderetijden.nl/aflevering/538/Schoolstrijd> (20.08.2018)

5. De vergelijking van Maria Theresia en Wilhelmina

Het belangrijkste verschil die deze monarchen scheiden is het tijdsverschil tussen hun geboortedatums. Maria Theresia werd geboren over een anderhalve eeuw vroeger dan Wilhelmina. Dat beïnvloedt bijna alle aspecten van deze vergelijking hoewel er een paar aspecten zijn dat zij ondanks het tijd gemeen hadden.

In vergelijking met de ouders van Maria Theresia hadden Willem III en Sophie geen problemen om een mannelijke troonopvolger voor Nederland te verzorgen. Hoewel hun huwelijk zeer ongelukkig was, brachten zij drie zonen ter wereld.

Wat keizerin Maria Theresia en koningin Wilhelmina gemeen hadden, was hun onverwachte troonsbestijging. Toen zij geboren werden, werden zij niet als de troonopvolgers ontvangen omdat destijds niemand verwachtte dat zij ooit op de troon zouden zitten.

In het geval van Maria Theresia hoopten haar ouders dat zij nog een mannelijke troonopvolger zouden ontvangen. Dat gebeurde niet en met Karel VI stierf de mannelijke lijn van de Habsburgers uit. Na zijn dood stonden volgens de Pragmatieke Sanctie de dochters van Josef I, de oudere broer van Karel VI eerst in lijn voor de troon. Maar zij weigerden hun recht op de troon wegens hun huwelijken. Daarom kon Maria Theresia op de troon gaan zitten.

Toen Wilhelmina werd geboren, leefde haar stiefbroer Alexander nog en er werd verwacht dat hij zijn eigen kinderen zal hebben. Bovendien was het mogelijk dat er uit het huwelijk van Willem III en Emma nog een zoon zou geboren waren omdat Emma nog zeer jong was. Kroonprins Alexander stierf echter ongehuwd en kinderloos en uit het tweede huwelijk van Willem III werden evenmin andere kinderen geboren. Om die reden werd besloten dat Wilhelmina koningin der Nederlanden zal worden. Helaas stierf haar oudere vader al toen zij tien was daarom moest haar moeder Emma als de koningin-regentes haar rol overnemen tot zij meerderjarig werd. De keuze van haar vakken was breed. Van de gewone zoals de talen, de geschiedenis en de wiskunde tot de speciale gekozen voor haar koninklijke taak zoals het staatsbestuur en de staatrecht.

Toen Maria Theresia op de troon zat, was zij een paar jaar ouder dan Wilhelmina op haar inhuldiging maar haar gereedheid om te heersen was absoluut anders. Maria Theresia werd opgeleid maar niet in de zaken die voor de regering nodig waren. Hoewel we niet zeker kunnen zeggen wat de redenen ervoor waren, zijn er twee mogelijke redenen. Ten eerste hadden koning Karel VI en de mensen in zijn omgeving eindeloos geloof tot zijn dood dat de koning nog een mannelijke troonopvolger zou hebben. Ten tweede werd de regering van de staat niet als een taak voor een vrouw beschouwd. Dat verklaarde waarom

zij de lessen toneel en zang die als vrouwelijk beschouwd werden kreeg maar geen lessen over de staatregering of het oorlogsstrategieën.

Dus toen zij de koningin van het Oostenrijkse rijk werd, had zij geen flauwe idee wat zij moest doen. In het begin waren haar adviseurs aan haar ook geen grote hulp omdat zij hen van haar vader “erfde”. Zij waren oude mannen die weinig begrip voor de jonge vrouw hadden.

In de vergelijking met Maria Theresia had Wilhelmina veel meer steun in het begin van haar regering. Haar nauwste adviseur werd haar eigen moeder die nuttige adviezen kon geven. Emma was niet alleen haar moeder maar na acht jaar op de troon als de koningin-regentes, was zij ook een ervaren monarch.

De situatie in de eerste jaren was voor Maria Theresia nog moeilijker omdat zij voor haar rijk vanaf het prille begin vechten moest. Van haar vader erfde ze het rijk in economische crisis met een verouderd leger en de lange lijst van vijanden die een deel van het rijk voor zichzelf stelen wilden. De Oostenrijkse Successieoorlog duurde acht jaar en aan zijn einde verloor het Habsburgse Rijk het rijkste gebied – Silezië aan Pruisen.

Ook Wilhelmina ervaarde de last van oorlog tijdens haar regering maar haar rol was vanzelfsprekend anders dan die van Maria Theresia. Maria Theresia was een absolutistische monarch terwijl Wilhelmina een constitutionele vorstin was. Maria Theresia besliste elke stap van haar rijk. Wilhelmina was tijdens de oorlog ook belangrijk maar op een andere wijze. Zij verleende de morele ondersteuning aan haar volk en kalmeerde paniek. Zij participeerde als een erevoorzitter in het Nationale Koninklijke Steuncomité waar zij de financiële bijdrages voor armen hielp te halen. Als een voorbeeld voor anderen droeg zij zelf meerdere keren aan het comité bij.

Wilhelmina had echte interesse in het leven van haar volk. Dat kunnen we niet zeggen over Maria Theresia. Niettemin dat was gemeen voor alle monarchen van die tijd. Zij verantwoordde zich aan God, niet aan het volk. Toch verbeterde zij een levenskwaliteit van haar onderdanen met haar hervormen hoewel mensen destijds waarschijnlijk over haar streven niet zo enthousiast ontvingen.

De hervormingen waren in die tijd van de regering van Wilhelmina een taak voor het kabinet. Om die reden konden we niet haar invloed op de hervormingen met Maria Theresia's vergelijken.

6. Conclusie

Toen Maria Theresia en Wilhelmina op de troon zatte, waren zij de jonge monarchen. Het doel van mijn scriptie was om te vinden of zij meer in gemeen hadden hoewel er meer dan een anderhalve eeuw tijdverschil tussen de tijd van hun regering.

Op basis van de gelezen bronnen ben ik van mening dat zij zeker een paar dingen gemeen hadden.

Ten eerste, toen zij geboren werd, waren zij niet als de troonopvolgers beschouwd. Het feit dat zij koninginnen worden, was eigenlijk een samenspel van omstandigheden. Er waren in de toenmalige maatschappijen vele vooroordelen. Mensen waren getuigd dat de regering is niet een taak voor vrouw.

Ten tweede, hadden beide van hen zeer sterk plichtsbesef voor hun functie. Zij wilden het best voor hen staten doen hoewel hun motivatie voor dat anders was. Zij waren absoluut niet monarchen die hun koninklijke plichten verwaarlozen.

Ten derde, vochten zij in de gewapende conflicten voor het behoud van hun staten. Hoewel zij niet echt op veldslag vechten waren, speelden zij belangrijke rol in de diplomatie. Zonder sterven van Maria Theresia om het Habsburgse gebieden te houden, zouden er geen het Habsburgse Rijk meer zijn. Ook Wilhelmina hielp tijdens de Eerste wereldoorlog aan de diplomatie om het Nederland neutraal staat te bewaren.

Ten slotte, waren zij sterk in een rol van de moeders van hun volk. Zij creëerden zorgvuldig hen publieke beeld van de liefdevolle moeders. Maria Theresia gebracht haar rol van moeder in de moeilijkheid met Hongaarse adel om hen te overtuigen helpen. Wilhelmina benutte portretten van haar familie en kleine Juliana om populariteit van koninklijke huis te houden.

Deze zijn mijn argumenten waarom denk ik dat zij iets gemeen in verschillende opzichten hadden.

Resumé v češtině

Tato bakalářská práce se zabývá porovnáním dvou mladých panovnic – arcivévodkyně Marie Terezie a nizozemské královny Vilémíny, jejichž pozice nebyla na počátku jejich vlády jednoduchá.

V prvních dvou kapitolách práce se zabývám jejich osobním životem, vzděláním a také okolnostmi předcházejícími nástupu na trůn. V následující části popisuji jejich roli ve válečných konfliktech na počátku jejich vlády. Čtvrtá kapitola je věnovaná sociálním reformám, které byly zavedeny v průběhu jejich vlády. V poslední části porovnávám rysy života a panování těchto královen.

Resumé in English

This bachelor thesis compares the lives of two young rulers – Archduchess Maria Theresa, and Wilhelmina, Queen of the Netherlands, highlighting and juxtaposing the complexities they both faced at the beginning of their rule.

In the first two chapters, I will analyse their personal life, education and the circumstances prior to their accession on the throne. The third chapter deals with their roles in war and conflict at the beginning of their rule. The fourth chapter is an analysis of the social reforms established during their reign. In the final section, I will compare and contrast the important features of the lives and reigns of these queens.

Bronnen

Literatuurlijst

1. BLED, Jean-Paul, *Marie Terezie – Zakladatelka moderního státu*. Přeložila Kristýna Brunclíková. Praha: Sloart, 2013.
2. DIJKHUIS, Hans, *Monarchie. Het fenomeen van het koningschap*. Amsterdam: Boom, 2010
3. EGGHARDT, Hanne. *Muži Marie Terezie: její milovaní, její rádci a opory trůnu*. Praha: Ikar, 2017.
4. FASSEUR, C. *Wilhelmina, de jonge koningin*. 3. druk. Amsterdam: Balans, 1998.
5. HAMMONDOVÁ, Beate. *Mladá léta velkých císařoven*. 1. vyd. Praha Euromedia Group – Ikar. 2004.
6. HERRE, Franz. *Marie Terezie*. 1. vyd. Praha. Brána. 1996
7. MEERHAEGHE, Aljoscha. *Maria Theresia, Mater Familias – Discoursanalytisch onderzoek naar de rol van het vorstelijk moederschap aan de hand van de briefwisseling met haar kinderen*. Praha, 2005. Masterproef. Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Geschiedenis, 2015. https://lib.ugent.be/nl/catalog?q=%22Aljoscha+Meerhaeghe%22&search_field=author
8. ORR, Clarissa Campbell. *Queenship in Europe, 1660-1815: the role of the consort*. New York: Cambridge University Press, 2004.
9. STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *Maria Theresia: die Kaiserin in ihrer Zeit: eine Biographie*. München: C.H. Beck, 2017.
10. UNTERREINER, Katrin. *Marie Terezie: mýty a pravda*. Líbeznice: Vikend, 2018.
11. URFUS, Valentin. *19.4.1713 Pragmatická sankce – rodný list podunajské monarchie*. Praha: Havran, 2002.
12. VAN DER HORST, Han. *Dějiny Nizozemska*. Přeložila Petra SCHÜROVÁ, přeložil Jana PELLAROVÁ. Praha: Lidové noviny, c2005
13. VAN DER MEULEN, Dik. *Koning Willem III, 1817-1890*. Amsterdam: Boom, 2018
14. VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států
15. WILHELMINA (Koningin der Nederlanden). *Eenzaam maar niet alleen*. Amsterdam: W. ten Have, 1959.

16. WEIGL, Jiří, Jan SECHTER, Ferdinand TRAUTTMANSDORFF, et al. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. Publikace (Institut Václava Klause)

Andere bronnen

1. <http://www.habsburger.net/en/chapter/elisabeth-christine-and-desperate-struggle-ensure-continuation-dynasty?language=en> (25.07.2018)
2. <http://www.habsburger.net/en/chapter/maria-theresa-wife-and-mother> (27.7.2018)
3. <https://plus.rozhlas.cz/tchyne-evropy-macecha-ceskych-zemi-matka-i-vladkyne-vse-byla-marie-terezie-6509651> (27.07.2018)
4. <https://www.britannica.com/event/War-of-the-Spanish-Succession> (27.07.2018)
5. <https://www.britannica.com/place/Austria/Early-Middle-Ages#ref408884> (27.07.2018)
6. <http://www.habsburger.net/en/chapter/charles-vi-and-pragmatic-sanction> (27.7.2018)
7. <https://www.britannica.com/topic/Pragmatic-Sanction-of-Emperor-Charles-VI> (27.7.2018)
8. https://www.npostart.nl/drie-koningen-van-oranje/08-08-2015/POW_01096416 (07.08.2018)
9. <https://historiek.net/koning-willem-iii-der-nederlanden-1817-1890/140/> (07.08.2018)
10. <https://www.medischcontact.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/genezers-aan-het-hof.htm> (07.08.2018)
11. https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-08-2015/POW_01096421 (07.08.2018)
12. https://www.npostart.nl/drie-vorstinnen-van-oranje/15-07-2017/POW_03603993 (15.08.2018)
13. https://is.muni.cz/el/1441/.../Valka_o_dedictvi_rakouske.pdf (02.08.2018)
14. <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-de-nederlandse-krijgsmacht-voor-1914> (16.08.2018)
15. <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-mobilisatie> (16.08.2016)
16. <https://www.britannica.com/biography/William-II-emperor-of-Germany> (18.08.2018)
17. <https://web.archive.org/web/20160928010756/http://www.kasteelamerongen.nl/actueel/agenda/kasteel-amerongen-en-de-duitse-keizer/> (18.08.2018)
18. <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/827/terezianska-reforma-v-ceskem-skolstvi.html/%3E/> (20.08.2016)
19. <https://archive.org/stream/ottvslovnknauni35ottogoog#page/n940/mode/2up> (20.08.2018)
20. <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/invoering-van-de-leerplicht> (20.08.2018)
21. <http://amsterdam-eerstewereldoorlog.nl/item/algemeen-kiesrecht/> (20.08.2018)
22. <https://anderetijden.nl/aflevering/538/Schoolstrijd> (20.08.2018)

Lijst van afbeeldingen

Figuur 1 Portret van Elisabeth Christina, keizerin van Oostenrijk.....	7
Figuur 2 Portret van keizer Karel VI.....	7
Figuur 3 Portret van Frans III Stefanus en Maria Theresia	10
Figuur 4 De keizerlijke familie.....	11
Figuur 5 Portret van Willem III, en Sophie van Württemberg.....	15
Figuur 6 Prins Alexander (1851-1884).....	16
Figuur 7 Kroonprins Willem (1849-1879)	16
Figuur 8 Kroonprins Willem (rechts) met prins Maurits (1843-1850) (links)	16
Figuur 9 Koning Willem III en Koningin Emma	16
Figuur 10 Koningin Wilhelmina op de dag van haar inhuldiging.....	21
Figuur 11 Koningin Wilhelmina en prins Hendrik op hun trouwdag	22
Figuur 12 Vanaf links Emma, prinses Juliana, prins Hendrik & koningin Wilhelmina	23
Figuur 13 Portret van Frederik II de Grote, koning van Pruisen.....	24
Figuur 14 Portret van August III van Polen	24
Figuur 15 Portret van Duits keizer Karel VII Albert.....	24
Figuur 16 Een kaart van de Oostenrijkse Successieoorlog in Europa.....	26
Figuur 17 Ex-keizer Wilhelm II in de burgerkleding, 1933	33

- Figuur 1 Portret van keizer Karel VI, Pieter van Gunst, naar Matthäus Merian (I), 1711-1731
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=keizer+Karel+VI&p=1&ps=12&st=Objects&ii=4#/RP-P-OB-55.774,4>
- Figuur 2 Portret van Elisabeth Christina, keizerin van Oostenrijk, Pieter Schenk (I), 1706
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=elisabeth+christina+&p=1&ps=12&st=Objects&ii=2#/RP-P-1908-1608,2>
- Figuur 3 Portret van Frans III Stefanus en Maria Theresia, Jean Henri van Schwaberg, 1737-1745
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=maria+theresia+frans&p=1&ps=12&st=Objects&ii=0#/RP-P-1908-1571,0>
- Figuur 4 Martin van Meytens, Maria Theresia surrounded by her family, painting, 1754/55
<http://www.habsburger.net/en/media/martin-van-meytens-maria-theresa-surrounded-her-family-painting-c-175455-0>
- Figuur 5 Portret van Willem III, koning der Nederlanden, en Sophie van Württemberg
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=willem+III+sophie&p=1&ps=12&st=Objects&ii=2#/RP-P-OB-105.646,2>
- Figuur 6 Nederlands: Alexander (Willem Alexander Carel Hendrik Frederik) (1851-1884) prins van Oranje, prins der Nederlanden, prins van Oranje-Nassau
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander,_Prince_of_Orange,_Prince_of_the_Netherlands.jpg
- Figuur 7 Nederlands: Foto van de Nederlandse kroonprins Willem, overleden in 1879.
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:KroonprinsWillemdaNederlanden.jpg>

- Figuur 8 De prinsjes Maurits en Willem – foto uit 1847
[https://nl.wikipedia.org/wiki/Maurits_van_Oranje-Nassau_\(1843-1850\)#/media/File:MauritsWillem.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Maurits_van_Oranje-Nassau_(1843-1850)#/media/File:MauritsWillem.jpg)
- Figuur 9 Koning Willem III en koningin Emma
<http://www.geheugenvannederland.nl/en/geheugen/pages/collectie/Prentbriefkaarten+van+het+Nederlandse+vorstenhuis/Koning+Willem+III+%281817-1890%29>
- Figuur 10 Therese Schwartz: Portrait of Queen Wilhelmina in coronation robes
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Th%C3%A9r%C3%A8se_Schwartz_013.jpg
- Figuur 11 Huwelijksfoto van Hendrik en Wilhelmina.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Hendrik_van_Mecklenburg-Schwerin#/media/File:Wilhelmina_of_the_Netherlands.jpg
- Figuur 12 Portret van Emma, koningin-regentes der Nederlanden, Wilhelmina, koningin der Nederlanden, Hendrik van Mecklenburg-Schwerin, en Juliana, koningin der Nederlanden
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=emma+juliana+hendrik+wilhelmina&p=1&ps=12&st=Objects&ii=1#/RP-F-00-7459,1>
- Figuur 13 Portret van Frederik II de Grote, koning van Pruisen, Pieter Tanjé, after Antoine Pesne 1740-1760
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=frederik+II+de+grote&p=2&ps=12&st=Objects&ii=4#/RP-P-OB-65.052,16>
- Figuur 14 Portret van August III van Polen
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=august+III+van+polen&p=1&ps=12&st=Objects&ii=2#/RP-P-1911-5154,2>
- Figuur 15 Portret van Duits keizer Karel VII Albert
<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=Karel+VII+Albert&p=1&ps=12&st=Objects&ii=1#/RP-P-1909-209,1>
- Figuur 16 <http://4.bp.blogspot.com/-yjizEkjQdJk/UKCZEeE2e8I/AAAAAAAAAZY/PTvHqacHF-Q/s1600/War+of+Austrian+Succession+%5BSimplified%5D.jpg>
- Figuur 17 Ex-keizer Wilhelm II in Doorn poserend in burgerkleding.(1933)
https://nl.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_II_van_Duitsland#/media/File:Bundesarchiv_Bild_136-C0804,_Kaiser_Wilhelm_II._im_Exil.jpg

Annotatie

Jméno: Kristýna Janská

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci

Název bakalářské práce: *Jonge vrouwelijke monarchen in moeilijke tijden: een vergelijking van keizerin Maria Theresia en koningin Wilhelmina en de sociale hervormingen tijdens hun regering*

Vedoucí bakalářské práce: prof. dr. Wilken Engelbrecht, cand. lit.

Počet znaků: 88 775

Počet titulů použité literatury:

a) literární zdroje: 16

b) internetové zdroje: 22

Klíčová slova nizozemsky: Maria Theresia, Wilhelmina des Nederlands, De Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748), De Eerste Wereldoorlog, sociale hervormingen, vergelijking

Klíčová slova česky: Marie Terezie, Vilémína Nizozemská, Válka o dědictví rakouské (1740-1748), První světová válka, sociální reformy, porovnání

Krátká charakteristika:

V této práci se zabývám životem panovnic Marie Terezie a nizozemské královny Vilémíny na počátku jejich vlády. Na základě zjištěných informací poté určuji, zda i přesto, že je od sebe dělí více než století mají tyto panovnice společné rysy nebo jsou naopak naprosto rozdílné.